

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

**ΙΕ' ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΕΛΕΧΩΝ
ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΩΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ**

ΘΕΜΑ: «ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΤΟΥ ΝΥΧΘΗΜΕΡΟΥ»

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΠΡΩΤ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΤ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΔΡ Θ.

ΘΕΜΑ: «Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΟΡΘΡΟΥ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ»

-Πηγές και ιστορική εξέλιξη τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου.

-Διαμόρφωση τῆς θεολογίας περὶ τῆς ὀρθρινῆς προσευχῆς
(λειτουργικὰ καὶ πατερικὰ κείμενα).

-Σύγχρονες προεκτάσεις τῆς θεολογίας τῆς ὀρθρινῆς
προσευχῆς.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΕΑ,

Ι. ΜΗΤΡ. ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΥΜΗΤΤΟΥ

22-24 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2014

ΑΘΗΝΑ 2014

Μακαριώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα,

Σεβασμιώτατε Ἅγιε Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ καὶ
Πρόεδρε τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς
Ἀναγεννήσεως,

Σεβαστοὶ Πατέρες,

Ἐλλογιμότατοι Κύριοι καὶ Κυρίες Καθηγητὲς καὶ Καθηγήτριες,

Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Ὅσο εὐκόλο εἶναι νὰ ὀμιλεῖ κανεὶς ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς σὲ
κάποια κατ' ἰδίαν συνάντηση ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης καὶ δὴ περὶ
θεμάτων λειτουργικῆς, ἄλλο τόσο δύσκολο εἶναι νὰ
προσπαθήσει κάποιος μὲ βάση τις πηγές νὰ συνθέσει τὰ περὶ
τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου, γένεση καὶ ἱστορικολειτουργικὴ
ἐξέλιξη. Ἐκ προοιμίου δηλώνω τὴν δυσκολία τοῦ ὅλου
ἀνατεθέντος εἰς ἐμὲ ἐγχειρήματος.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου εἶναι ἡ «πλουσιωτέρα καὶ
λαμπροτέρα τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο
καὶ ἡ πολυπλοκωτέρα. Ὡς δὲ τελεῖται σήμερον εἰς τοὺς
ἐνοριακοὺς ναοὺς, λόγῳ ἰδίᾳ τῆς περικοπῆς τῶν βιβλικῶν
στοιχείων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν αὐτὸ τὸ ἀρχικὸν καὶ βασικὸν
περιεχόμενον τῆς ἀκολουθίας, καὶ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῆς εἰς
ἐντυπωσιακοὺς διακοσμητικοὺς ὕμνους, συσκιάζεται ἔτι
μᾶλλον ἡ πορεία τῶν ἐπὶ μέρους αὐτῆς στοιχείων καὶ ἡ ὀρθὴ
κατανόησις τῆς δομῆς αὐτῆς καθίσταται προβληματικὴ»¹.

¹Φουντούλη Ἰ., Κείμενα Λειτουργικῆς, τεύχος Α' Ἀκολουθία τοῦ Νυχθημέρου, Θεσσαλονίκη 1985, Μοναχικὸς Ὁρθρος, σ. 145.

Ὡς γνωστὸν ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου, ὅπως αὐτὴ τελεῖται σήμερα στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀνήκει στὸν μοναστικὸ ἢ μοναχικὸ τύπο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἔλκει τὴν καταγωγή του ἀπὸ τὸ Ἀγιοσαββαϊτικὸ μοναστήρι τῶν Ἱεροσολύμων. Τὴν τελικὴ ὅμως μορφή του ὁ Ὁρθρος, ὅπως καὶ ὅλες οἱ λοιπὲς ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου, ἔλαβε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, χάρι τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Στουδίου. Ἡ Σαββαϊτικὴ ποίηση μὲ τὴν ἐπικράτησή της μεταλαμπαδεύθηκε μετὰ τοῦ τυπικοῦ της στὴ Μονὴ τοῦ Στουδίου (=λειτουργικὸ ζυμωτήριον), καὶ ἐκεῖ μὲ τὶς κατάλληλες ζυμώσεις διαδόθηκε στὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης. Ἐκεῖ συνετελέσθη (=ζυμώθηκε) ἡ διαμόρφωση τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου μὲ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν Ἀσματικὸ ἢ ἐνοριακὸ τύπο (=Ἀσματικὲς λεγόταν οἱ ἀκολουθίες τῶν ἐνοριῶν, γιὰτὶ ἐπικρατοῦσε σ' αὐτὲς τὸ ἄσμα, δηλαδὴ ἡ ψαλμωδία κυρίως τῶν ψαλμῶν τοῦ Ψαλτηρίου). Κάτι πολὺ δύσκολο νὰ ἐξηγήσουμε μὲ λεπτομέρειες, καθότι μέχρι σήμερα δὲν ἔχουμε καμμιά μαρτυρία περὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἐνοριακῆς ἢ ἀσματικῆς τάξης, παρὰ μόνον σπαράγματα καὶ ἀποσπασματικὲς μαρτυρίες.

Φυσικὰ ἡ σημερινὴ μορφή τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου δὲν εἶναι, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, ἐκείνης τῶν Στουδιτῶν, ἀλλὰ εἶναι ἓνα ἀποτέλεσμα ἀλλαγῶν καὶ προσθαφαιρέσεων μέσα στὸ διάβα πολλῶν αἰῶνων.

Ἀρχικὰ, ὅπως κατὰ τὴν ἔρευνα διαπιστώνουμε, ἦταν μιὰ πρωϊνὴ ἀκολουθία ποὺ ψαλλόταν κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου.

1^{ος} αἰ.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθροῦ κληροδοτήθηκε στή χριστιανική Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν Συναγωγή, δηλ. ἀπὸ τὴν πράξη τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ καὶ φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ προσευχὴ τῶν Ἰουδαίων². Στὸ ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων γινόταν κάθε πρωὶ αὐτὴ ἢ ὀρθρινὴ προσευχὴ, στὴν ὁποία καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς συμμετεῖχε. «Πρωὶ ἔννουχα λίαν»³ ὁ Κύριός μας σηκωνόταν καὶ προσηύχετο ἢ παρέτεινε τὴν νυκτερινὴ του προσευχὴ μέχρι τὸ πρωί. Αὐτὴ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ψαλμούς, ὠδές, ἀναγνώσεις καὶ εὐχές συντεταγμένες κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Στὴ Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων γίνεται ἀναφορὰ γιὰ τριπλὴ ἡμερήσια προσευχὴ, κατὰ τρεῖς καιροὺς: «τρὶς τῆς ἡμέρας προσεύχεσθε»⁴. Τὴν συνήθεια γιὰ προσευχὴ τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα ἀναφέρει καὶ ὁ 54^{ος} ψαλμὸς, στίχος 18: «Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας διηγῆσομαι καὶ ἀπαγγελῶ καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου». Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δανιήλ⁵ ἀναφέρει ὅτι τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα ἀνέβαινε στὸ ὑπερῶο τοῦ σπιτιοῦ του στὴν Βαβυλῶνα καὶ ἔχοντας ἀνοιχτὰ τὰ παράθυρα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, κάμπτοντας τὰ γόνατα, προσευχόταν. Κατὰ δὲ τὸ «Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας», οἱ κοινότητες τῶν Ἑσσαίων τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης προσευχόταν τὸ πρωὶ «στὴν ἀρχὴ τοῦ βασιλείου τοῦ φωτός», τὸ μεσημέρι «στὸ ἀπόγειο τοῦ ἡλίου», τὸ ἑσπέρας «στὴν ἀρχὴ τῆς νύκτας» ἢ «ὅταν ἡ νύκτα ἐμφανίζεται» καὶ ἐπὶ πλέον κατὰ τὰ μεσάνυκτα⁶.

Ἄρα, μία ἀπαραίτητη προσευχὴ τῶν εὐλαβῶν Ἰουδαίων ἦταν ἡ ὀρθρινή. Οἱ μοναχοὶ αὐτὴν τὴν ἰδιαίτερη καὶ ἀτομικὴ προσευχὴ τὴν ἔκαναν σὺν τῷ χρόνῳ ὁμαδική, καὶ βαθμηδὸν τῆς προσέδωσαν τὴν μορφὴ τῆς ἀκολουθίας. «Ἡ ἀκολουθία τοῦ

² Φουντούλη Ἰ., Λογικὴ Λατρεία, σ. 227.

³ Μάρκ. 1, 35.

⁴ Διδαχὴ, VIII, ΒΕΠ, Β', σ. 218, Θ.Η.Ε., τ. 9, σ. 961.

⁵ Δανιήλ, 6, 10.

⁶ Φουντούλη Ἰ., Τελετουργικὰ θέματα, τ. Γ', ἐκδ. Α' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 2007, σ. 176.

ὄρθρου ὅπως καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ἐπιφορτίστηκαν περισσότερο ἀπ' ὅλες τις ἄλλες ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου νὰ βαστάξουν ἐκτὸς τοῦ Χριστολογικοῦ θέματός τους, τὸ βάρος τοῦ ἑορτολογικοῦ κύκλου, τῶν ἑορτῶν δηλαδή τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους καὶ τῶν μνημῶν τῶν καθημέραν ἁγίων. Ἐνῶ οἱ ἄλλες ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου, τὸ ἀπόδειπνο, τὸ μεσονυκτικὸ καὶ οἱ ὥρες ἐλάχιστα ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰ ἑορτολογικὰ θέματα, κυρίως μὲ παρεμβολὴ τῶν ἀπολυτικίων καὶ κοντακίων τῆς ἑορτῆς ἢ τῆς ἡμέρας»⁷.

Γιὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ἔχει εἰπωθεῖ ὅτι «πρόκειται, χωρὶς ὑπερβολή, γιὰ ἓνα θαυμάσιο σύστημα λατρείας, πὺ συνδυάζει μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο δοξολογία καὶ δέηση, χαρὰ καὶ κατάνυξη, προσευχὴ καὶ διδασκαλία, θεολογία καὶ πρακτικὴ ἐποπτεία. Ὅλα δὲ αὐτὰ γίνονται μὲ τὸν πιὸ εὐχάριστο καὶ ἐπαγωγὸ τρόπο μὲ τὸ ἄσμα, τὸ μέτρο, τὴ μουσικὴ, τὴ σεμνοπρεπῆ τελετουργία, τὸ θυμίαμα, τὰ σύμμετρα φῶτα, τὴν προβολὴ τῆς ἀρμοδίας κάθε φορὰ ἱερῆς εἰκόνας, κι ὅλα αὐτὰ μέσα στὴ θεοπρεπῆ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, τῆς ἐκκλησίας, ὅπου συναντῶνται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ συνεορτάζει ἢ ἐπίγεια καὶ οὐράνια Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ»⁸. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι στὴν λατρευτικὴ πράξη τῶν ἐνοριῶν ὑπερίσχυσαν καὶ ἐπιβίωσαν ἀπὸ τις ἑπτὰ μοναστικὲς νυχθημέρες ἀκολουθίες μόνον δύο, τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ. Κι αὐτὸ συνέβη, διότι στίς ἐνορίες ἐπιβίωσε μόνον ἐκεῖνο πὺ ἦταν πρόσφορο γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, δηλ. ἢ τὸ πρωὶ ἢ τὸ ἀπόγευμα. Γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς οἱ ἀκολουθίες τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ περιεβλήθησαν ἀπὸ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ μὲ μιὰν ἰδιαιτερότητα. Ἀναγκάσθηκε ἡ ποιμένουσα Ἐκκλησία, γιὰ μὲν τὴν περίοδο

⁷ Φουντούλη Ἰ., Τελετουργικὰ θέματα, τ. Α', ἐκδ. Α' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, σ. 136.

⁸ Φουντούλη Ἰ., Τελετουργικὰ θέματα, τ. Α', ἐκδ. Α' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, σ. 137.

τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος νὰ μεταθέσει τὴν κανονικὴ χρονικὴ τελετουργία τοῦ ὄρθρου ἀπὸ τὸ πρωὶ στὸ βράδυ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἔσπερινου κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς νὰ μεταφερθεῖ τὸ πρωί. Κι αὐτὸ συνιστᾶ μία ἐντὸς εἰσαγωγικῶν οἰκονομία γιὰ τοὺς πιστοὺς ποὺ δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ συμμετέχουν σ' αὐτές.

4^{ος} αἰ.

Ἡ μοναχὴ Αἰθερία περιγράφει στὶς σημειώσεις τοῦ Ὀδοιπορικοῦ της (385-400 μ.Χ.) τὸν ὄρθρο ὅπως τελοῦνταν στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ δὴ στὸν Πανάγιο Τάφο τοῦ Κυρίου, δηλ. στὸν Πανίερο Ναὸ τῆς Ἀναστάσεως, ἀναφέροντας τὰ ἐξῆς: «Καθ' ἐκάστην, πρὶν ἢ ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἅπασαι αἱ θύραι τῆς Ἀναστάσεως ἀνοίγονται, πάντες δὲ οἱ μονάζοντες καὶ αἱ παρθένοι καταβαίνουνσιν, οὐ μόνον δ' οὗτοι, ἀλλὰ καὶ λαϊκοί, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, οἵτινες θέλουσι προαίτερον νὰ ἀγρυπνήσωσιν. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς ὥρας μέχρι τῆς αὐγῆς **ψάλλονται ὕμνοι καὶ ψαλμοὶ καὶ ἀντίφωνα κατ' ἀνταπόκρισιν· μεθ' ἑκάστον δὲ ὕμνον τελεῖται δέησις**, διότι δύο ἢ τρεῖς πρεσβύτεροι ὡς καὶ διάκονοι μεθ' ἐκάστην ἐκ περιτροπῆς μετὰ τῶν μοναζόντων λέγουσι δεήσεις μεθ' ἑκάστον ὕμνον ἢ ἀντίφωνον. Ὑποφωσκούσης δὲ τῆς ἡμέρας, ἄρχονται **ψάλλοντες τοὺς ἑωθινούς ὕμνους**. Τότε δὲ ἔρχεται ὁ ἐπίσκοπος μετὰ τοῦ κλήρου καὶ αὐθωρεὶ εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ ἔνδοθεν τῶν κιγκλίδων πρῶτον λέγει δεήσεις ὑπὲρ πάντων, μνημονεύει δὲ ὧν θέλει τὰ ὀνόματα καὶ εὐλογεῖ τοὺς κατηχομένους. Εἶτα λέγει ἑτέραν δέησιν καὶ εὐλογεῖ τοὺς πιστούς· μετὰ τοῦτο, ἐξελθόντος τοῦ ἐπισκόπου ἔνδοθεν τῶν κιγκλίδων, πάντες ἔρχονται πρὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ἵνα ἀσπάζωνται αὐτάς, οὗτος δὲ εὐλογεῖ ἕνα ἑκάστον ἐξερχόμενος καὶ οὕτω γίνεται ἀπόλυσις

ἄμα τῇ ἡοῖ»⁹. Αὐτὴ ἡ μαρτυρία τῆς Αἰθερίας μᾶς παραδίδει αὐτὸ ποῦ λέμε ἀσματικὸ τυπικό.

7^{ος} αἰ.

Κατὰ τὸν 7^ο αἰ. ἔχουμε μιὰ λεπτομερέστατη περιγραφή τοῦ μοναχικοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς, ὅπως αὐτὸς τελοῦνταν στὶς μονές καὶ στὶς ἐκκλησίες τοῦ κόσμου. Στὴ διήγηση τῶν Σιναϊτῶν ἀββάδων Ἰωάννου καὶ Σωφρονίου γίνεται ἀναφορὰ γιὰ τὸν ὄρθρο, ὅπως τελοῦνταν κατὰ τὴ Σιναϊτικὴ τάξη. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς ἤδη κατὰ τὸν 7^ο αἰ. ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸν ἐξάψαλμο, τὰ ψαλμικὰ ἡμιστίχια «Θεὸς Κύριος» (Ψαλμ. ριζ' 27α-26α), τὴν στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου, ἀναμέσον τῆς ὁποίας ψάλλονταν καθίσματα ἀναπαύσιμα, τὶς βιβλικὲς ὠδές, στὶς ὁποῖες εἶχε ἐνταχθεῖ πλέον καὶ ἡ ὠδὴ τῆς Θεοτόκου «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον», τὴν Δοξολογία καὶ ἀναστάσιμο τροπάριο μετ' αὐτήν.

«Καὶ μετὰ τὸ δειπνῆσαι, ἠρξάμεθα τοῦ κανόνος. Καὶ μετὰ τὸν ἐξάψαλμον καὶ εἰπόντες τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἠρξάμεθα τοὺς ψαλμοὺς ἀνέτως. Καὶ εἰπόντων τὴν πρώτην στάσιν τῶν πεντήκοντα ψαλμῶν, ἠρξατο ὁ γέρων τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ν' καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον. Καὶ καθίσαντες, ἀνέγνω εἰς τῶν μαθητῶν αὐτῶν τὴν Καθολικὴν Ἰακώβου. Καὶ ἀναστάντες πάλιν ἠρξάμεθα τὴν δευτέραν στάσιν τῶν ν' ψαλμῶν, καὶ πληρώσαντες τοὺς ν' ψαλμούς, ἔδωκε τῷ ἄλλω ἀδελφῷ, καὶ ἀνέγνω ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου Πέτρου τὴν Καθολικὴν ἐπιστολήν. Καὶ ἀναστάντες ἠρξάμεθα τὴν γ' στάσιν, καὶ πληρώσαντες τοὺς ρν' ψαλμοὺς καὶ εἰπόντες τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, ἐκαθέσθημεν, καὶ ἔδωκεν ἐμοὶ ὁ γέρων τὴν βίβλον καὶ ἀνέγνωκα τὴν Καθολικὴν Ἰωάννου, καὶ ἀναστάντες ἠρξάμεθα τὰς ὠδὰς ἀνέτως ἄνευ τροπαρίων, καὶ οὔτε εἰς τὴν γ'

⁹ Κ. Κοικυλίδου καὶ Ἰ. Φωκυλίδου, Ἀρχαῖα ἑλληνικά, ρωσικὰ καὶ γαλλικὰ τινὰ Ὀδοιπορικὰ ἢ Προσκυνητάρια τῆς Ἁγίας Γῆς, Ἱεροσόλυμα 1912, σ. 54.

ὠδήν, οὔτε εἰς τὴν στ' ἐποιήσαμεν μεσώδιον, ἀλλὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν
καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, καὶ εἰπόντες τοὺς αἶνους τροπαρίων,
ἤρξαντο τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις σὺν τῇ πίστει καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν
καὶ τ' τὸ Κύριε ἐλέησον· προσέθηκεν οὖν ὁ γέρων, λέγων· Υἱὲ καὶ
Λόγε τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ
βοήθησον καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Καὶ εἰπόντων ἡμῶν τὸ
Ἀμήν, ἐκαθέσθημεν. Καὶ λέγω τῷ γέροντι· Διατί, ἀββᾶ, οὐ
φυλάττετε τὴν τάξιν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας;
Καὶ λέγει μοι ὁ γέρων· ὁ μὴ φυλάττων τὴν τάξιν τῆς καθολικῆς
καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἔστω ἀνάθεμα καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι
καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ λέγω αὐτῷ· πῶς ἐξῆ σοι (μὴ εἰπεῖν) εἰς
τὰ ἔσπερινὰ τῆς ἁγίας Κυριακῆς οὔτε εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα
τροπάρια, οὔτε εἰς τὸ Φῶς ἰλαρὸν τροπάριον, οὔτε εἰς τὸν κανόνα
τὸ Θεὸς Κύριος, οὔτε εἰς τὴν στιχολογίαν τῶν ψαλμῶν
καθίσματα ἀναπαύσιμα, οὔτε εἰς τὰς ὠδὰς τῶν τριῶν παίδων
τροπάρια, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ Μεγαλύνει τὸ Πᾶσα πνοή, ἀλλ' οὔτε
εἰς τὴν δοξολογίαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος»¹⁰.

Αὐτὴ ἡ παράδοση ἀπηχεῖ τὴν παλαιὰ μοναστικὴ πράξις
τοῦ ὁρθρου. Ὡστόσο ὑπῆρχε καὶ μιὰ ἄλλη μορφή ὁρθρου. Ἡ
συγχώνευση τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ μοναστικοῦ τρόπου ἐκτέλεσης
τοῦ ὁρθρου μετὰ τοῦ παλαιοῦ ὁρθρου δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ μὲ τὴ
δημιουργία τοῦ νέου μοναστικοῦ ὁρθρου, πὺ ἀποτελεῖ
σαφέστατα ἓνα συμπίλημα καὶ τῶν δύο παλαιῶν.

Ἡ στιχολογία τοῦ ψαλτηρίου ἦταν κατὰ τοὺς πρώτους
αἰῶνες ὁ βασικὸς κορμὸς τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου. Αὐτὴν
ὅμως τὴν στιχολογία ἄρχισε νὰ περιορίζει ἢ συνεχῶς
αὐξανόμενῃ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ πὺ ἀναπτύχθηκε στὴν
Κων/πολη, ἢ ὁποῖα, ὡς φαίνεται, ἀνέπτυξε τὸν κοσμικὸ ἢ
ἐνοριακὸ τρόπο λατρείας καὶ περιορίσει τοὺς ψαλμοὺς σὲ ἓναν ἢ

¹⁰ I. B. Pitra S. R. E. Card. Juris Eccl. Graecorum Historia et Momumenta, Romae MD CCCLIV, I, σ. 220-221, ΘΗΕ, τ. 9, 962.

δύο. Αὐτὸν τὸν τρόπο λατρείας τῶν ἐνοριῶν, τὸν ὀνόμαζε ὁ μέγας τῆς λειτουργικῆς πατὴρ, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Συμεὼν, «Ἀσματικό»¹¹. Ἡ δὲ ἀνάπτυξη τῆς ὑμνογραφίας ὑπὸ τῶν Σαββαϊτῶν πατέρων, συνέπεια τῆς ἀγωνιστικῆς φροντίδας γιὰ τὴ διατήρηση τῆς Ὁρθοδοξίας, μὲ νέους ὕμνους ποὺ κατασαφηνίζουν τὰ δόγματα καὶ τὶς χριστιανικὲς παραδόσεις ἐξ αἰτίας τῆς ἐμφανίσεως νέων αἱρέσεων καὶ φυσικὰ κατὰ τῆς Εἰκονομαχίας, ὀδήγησαν σὲ ἓνα ἐντελῶς διαφορετικὸ τυπικὸ ἀκολουθίας τοῦ ὁρθοῦ σὲ δύο ἢ τρία καθίσματα, πράξη ἢ ὁποῖα ἀναπόφευκτα ἐπιμήκυνε τὴν στιχολογία τῶν ὠδῶν. Ὡστόσο τὸ πλῆθος τῶν νέων τροπαρίων ἔδωσε μιὰ λαμπρότητα στὶς ἀκολουθίες, ἀλλὰ ἔδωσε κι ἓνα νέο περιεχόμενο στὶς ἐορτὲς τῶν ἀγίων, οὕτως ὥστε ξέφυγε ἀπὸ τὴ μονοτονία τῆς ἀνάγνωσης. Σίγουρα τὰ τροπάρια καὶ ἡ ψαλμώδηση σ' αὐτὸ προσέδωσε μιὰ νέα μορφή στὴν ὅλη ἐκτέλεση τῆς ἀκολουθίας, πράξη ποὺ πολὺ ἀγαπήθηκε καὶ ἀγκαλιάσθηκε ἀπὸ τὰ πιστὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, μοναχοὺς καὶ κυρίως λαϊκοὺς.

Στὰ μοναστήρια ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθοῦ ἔλαβε μιὰ μεγάλη χρονικὴ ἔκταση, ἡ ὁποία κάλυψε τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μεσονυκτικοῦ μέχρι τὶς πρωϊνὲς ὥρες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ νέα ἀκολουθία τοῦ Ὁρθοῦ συγχώνευσε τὸν ἀρχικὸ ὁρθοῦ μὲ τὴν παλαιὰ νυχτερινὴ μοναχικὴ ἀκολουθία. Ἦταν θὰ λέγαμε μιὰ προσπάθεια νὰ ἐνταχθεῖ μέσα στὸν κορμὸ τῆς καὶ ἡ παλαιὰ τάξη τῶν αὐστηρῶς βιούντων μοναχῶν ἀλλὰ καὶ τῆς πράξης τῆς ἐνορίας.

Ἐνῶ δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς ὁ ὁρθοῦ περιελάμβανε τὸν ν' ψαλμὸν, τὴν στιχολογία τῶν ὠδῶν, τοὺς αἴνους καὶ τὴν δοξολογίαν, μὲ τὴν προσθήκη σ' αὐτὸν τῆς παλαιᾶς ἀκολουθίας τοῦ μεσονυκτικοῦ σχεδὸν διπλασιάσθηκε, ἀφοῦ προστέθηκαν ὁ

¹¹ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ΤΜΘ', Ρ.Γ. 155, 636, Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τ. Β', Αἰ εὐχαὶ τοῦ Ὁρθοῦ καὶ τοῦ Ἐσπερινοῦ, σ. 147 κ.έ., ΘΗΕ, τ. 9, σ. 962.

έξάψαλμος καὶ ἡ στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου. Ἐπὶ πλέον ὁ Ὅρθρος τῶν ἑορτῶν προσέλαβε στοιχεῖα ἀπὸ τὸ Ἀσματικὸ Τυπικὸ καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῆς Παννυχίδος, τὸν πολυέλεο, τοὺς ἀναβαθμοὺς καὶ τὸ Εὐαγγέλιο. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὑμνογραφίας ἐμπλουτίσθηκε περισσότερο ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὅρθρου μὲ νέα τροπάρια καὶ κανόνες μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιμηκυνθεῖ ἡ ὅλη χρονικὴ διάρκειά της, φθάνοντας περίπου στὶς τέσσερις ὥρες.

Ἡ μετὰ τὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας ἐπικράτηση τοῦ μοναχικοῦ ἢ μοναστικοῦ Τυπικοῦ ἐπέφερε καὶ στὶς ἐνορίες τὴν ἐπικράτηση τῆς πολύπλοκης καὶ χρονοβόρας μοναστικῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου, πράξη πού, ὡς ἀπεδείχθη καὶ ἀποδεικνύεται μέχρι σήμερα, ἦτο δύσκολη στὴν ἐφαρμογή της, ἰδιαίτερος σὲ ἐνορίες παρηκμασμένες μὲ ἕναν ἢ καθόλου ψάλτη. Ὅλη ἡ δομὴ τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι ἀπαιτεῖ μεγάλο χορό, ἢ γιὰ τὰ μοναχικὰ δεδομένα πολλοὺς ψάλτες, ἀναγνώστες καὶ καλοὺς τυπικάρηδες. Αὐτὴ ἡ παγίωση τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ ἔναντι τοῦ ἀσματικοῦ ἢ ἐνοριακοῦ ἐπέφερε σὺν τῷ χρόνῳ ὡς γνωστὸν στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς καὶ στὴν ἐν γένει ἐνοριακὴν πράξη ἕνα πρόβλημα προσαρμογῆς στὶς νέες συνθῆκες. Ἔτσι ὡς πρὸς τὸ χρόνο τελέσεώς του ὁ Ὅρθρος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ μεσονυκτικὸ καὶ μετετέθη ἡ ἀκολουθία γιὰ τὶς πρῶτες ὥρες τῆς ἡμέρας προσεγγίζοντας τὴν Θεία Λειτουργία, μετὰ τῆς ὁποίας συνεδέθη ὡς φαίνεται μέχρι σήμερα ἄρρηκτα καὶ σχεδόν, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σημειώσω, ἀδιάσπαστα. Ἀλλὰ καὶ τὸ μῆκος τῆς ὅλης ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου ἀπὸ τέσσερις ὥρες ἄρχισε σταδιακὰ νὰ περιορίζεται γιὰ νὰ φθάσει σήμερα στὶς ἐνορίες μας περίπου στὶς δύο ἢ λιγότερο ὥρες. Ἐγινε δηλαδὴ καὶ πάλι μιὰ σύντμηση, ὄχι φυσικὰ δόκιμη, ἀλλὰ κατὰ τὸ δοκοῦν. Δυστυχῶς καθίσταται κανόνας στὴ Λειτουργικὴ Ἐπιστήμη, οἱ

ὅποιες ἀλλαγές νὰ γίνονται ἀπὸ ἀδαεῖς καὶ ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους. Κυρίως ὅμως οἱ συντηρήσεις αὐτὲς ἔγιναν ἐν πρώτοις εἰς βάρος τοῦ βιβλικοῦ στοιχείου καὶ κατόπιν καὶ τοῦ ὑμνολογικοῦ. Οἱ ὅλες αὐτὲς ἀλλαγές καὶ ἄλλες πού συμβαίνουν σήμερα γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους καθιστοῦν πολὺ δύσκολη τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Ὁρθρου στὴν ἀρχική του μορφή. Αὐτὸ φυσικὰ πὺ γίνεται ἀπὸ τὴν Λειτουργική Ἐπιστήμη δὲν εἶναι, ὅπως εἰκάζουν εὐκόλα κάποιοι εὐκολοσκανδάλιστοι, μιὰ ἐπιστροφή σὲ νέους τύπους λατρείας κατὰ βάσιν ὅμως παλαιούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταλαβαίνουμε αὐτὰ πὺ τελοῦμε σήμερα, ποιά βάση καὶ τί παλαιότητα ἔχουν σήμερα στὴν λατρεία, προκειμένου τελώντας κάτι μέσα στὸ ναό, νὰ κατανοοῦμε πῶς καὶ γιὰτί ἐξελίχθηκε μέχρι τίς ἡμέρες μας μὲ τὸν α' ἢ β' τρόπο. Ἀλλὰ καὶ κάποιες ἀκόμα διευθετήσεις ἐπὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου πὺ γίνονται σήμερα, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἶπω «ἀβασάνιστα», ἀποδεικνύουν περὶτρανα ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου δυναμικὰ ἐξελίσσεται.

Ὁ ἀείμνηστος δάσκαλος τῆς Λειτουργικῆς Ἐπιστήμης, ὁ Ἰωάννης Φουντούλης, θέλοντας νὰ σκιαγραφήσει πόσο ἀπέχει ἓνας ὁρθρος πὺ τελεῖται σήμερα σ' ἓνα ἀγιορείτικο μοναστήρι καὶ σὲ μιὰ ἐνορία, ἐνῶ κατὰ βάσιν εἶναι ὁ ἴδιος μοναχικὸς ὁρθρος, θὰ πεῖ: «ἀπέχει τόσο ὁ ἐνοριακὸς ὁρθρος ἀπὸ τὸν μοναστικό, ὅσο ἀπέχει τὸ σκίτσο ἀπὸ τὸν ζωγραφικὸ πίνακα»¹².

ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΟΡΘΡΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΜΟΝΑΙΣ ΚΑΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΝΟΡΙΑΙΣ

Στὴ σήμερον λειτουργική μας τάξη τῶν ἐνοριῶν καὶ τῶν μονῶν, παρόλο πὺ τὸ τυπικὸν εἶναι τὸ ἴδιο, δηλ. τὸ μοναστικό

¹² Φουντούλης, Λογικὴ Λατρεία, σ. 229.

ἢ μοναχικό, ὡστόσο ὑπάρχουν δύο εἶδη ὄρθρων, φυσικά μὲ κοινή βάση. Ὁ μοναστηριακὸς Ὅρθρος διατηρεῖ τὴν παλαιὰ καὶ ἀρχαία κατὰ βάσιν τάξη, ἐνῶ ὁ ἐνοριακὸς ὄρθρος ἔχει προσαρμοσθεῖ στὰ δεδομένα τῶν ἐνοριῶν. Ἔτσι ὁ ἐνοριακὸς ὄρθρος ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο μιὰ ἐπιτομὴ τοῦ κανονικοῦ μοναχικοῦ ὄρθρου, ὅμως πολλές φορές μὲ παραλείψεις ἢ μεταθέσεις ποὺ μᾶλλον καταλιμπάνουν τὴν ὁμοιομορφία στὴν τάξη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ἐὰν κάποιος εἰδήμων ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ κληρικὸς ἐπισκεφθεῖ τὸ Ἅγιον Ὅρος, θὰ διαπιστώσει ὅτι ἐκεῖ τελεῖται ἕνας ὄρθρος ἐντελῶς διαφορετικὸς ἀπ' ὅ,τι ἐμεῖς τελοῦμε στὶς ἐνορίες. Καὶ φυσικά τὸ τυπικὸ μέρος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου, ἀκόμα ἐξελίσσεται στὶς ἐνορίες. Κάθε στιγμή καὶ κάτι καταλιμπάνεται μὲ τὴν δικαιολογία πάντοτε, ὡς δόξει τῷ προεστῶτι ἢ τῷ ψάλτη ἢ τῷ ἐπισπεύδοντι κληρικῷ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ στὴν παρούσα μελέτη μας γιὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου, θὰ δείξουμε σὲ δύο διαφορετικὰ σχήματα-σκελετοὺς πῶς τελεῖται σήμερα ὁ ὄρθρος στὶς ἐνορίες καὶ πῶς στὰ μοναστήρια, ἰδιαίτερος τὰ Ἁγιορείτικα.

Εἶναι σημαντικό νὰ σημειώσουμε πῶς λάθη τοῦ παρελθόντος διορθώθηκαν τελευταίως στὶς νέες ἐκδόσεις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Π.χ. διορθώθηκε ὁ α' στίχος τοῦ Θεοῦ Κύριος μὲ τὸ σωστό: «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀγαθός» καὶ ὄχι ὁ ἐσφαλμένος: «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ καὶ ἐπικαλεῖσθε». Αὐτὸ φυσικά ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν Παρακλητικὸ Κανόνα εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ἐπίσης τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ὅρθρου διαβάζεται στὴ σωστή του θέση πρὸ τοῦ ν' ψαλμοῦ καὶ ὄχι κατὰ τὸ τέλος τῶν καταβασιῶν καὶ φυσικά μετὰ τοὺς ἀναβαθμοὺς καὶ τὸ προκείμενον.

ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΟΡΘΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΜΟΝΑΙΣ

1. Βασιλική Ακολουθία.
2. Ὁ κυρίως Ὁρθρος ἄρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ·
Δόξα τῇ ἀγία καὶ ὁμοουσίῳ... Πρόκειται γιὰ ἀρχαία
ἐναρκτήριο εὐλογία.
3. Εἰρηνικὰ ἢ Μεγάλη Συναπτὴ.
4. Θεὸς Κύριος ἢ τὸ Ἀλληλούϊα.
5. Στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου.
6. Ὑμνολογικὰ καθίσματα.
7. Ἀναβαθμοί.
8. Προκείμενον.
9. Εὐαγγέλιον τοῦ Ὁρθρου.
10. Ν' Ψαλμός.
11. 9 Ὠδὲς καὶ οἱ Κανόνες.
12. Τὰ μετὰ τὴν γ' Ὠδὴν καθίσματα (Μεσώδια).
13. Μικρὰ Συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις· Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν...
14. Κοντάκιον, Οἶκος, Συναξάριον.
15. Μετὰ τὴν στ' ὠδὴν Μικρὰ Συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις· Σὺ
γὰρ εἶ ὁ βασιλεύς...
16. -----
17. Κανόνες ζ' -η' Ὠδὲς.
18. Εἰς τὴν η' ὠδὴν ἀντὶ τοῦ Δόξα Πατρὶ λέγεται ὁ στίχος τῆς
βιβλικῆς η' ὠδῆς Εὐλογοῦμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον
Πνεῦμα τὸν Κύριον.
19. Καταβασίεις.

- 20.Θ' Ὠδή. Πρὸ τῆς θ' ὠδῆς ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ ἀπὸ τῆς Ὠραίας Πύλης· Τὴν Θεοτόκον καὶ μητέρα τοῦ φωτὸς ἐν ὕμνοις τιμῶντες μεγαλύνομεν.
- 21.Ἐξαποστειλάρια.
- 22.Αἶνοι καὶ Στιχηρά.
- 23.Δοξαστικὸν τῶν Αἰνῶν καὶ τὸ Θεοτοκίον.
- 24.Δοξολογία.
- 25.Ἀπόστιχα τοῦ Ὁρθρου.
- 26.Τρισάγιον.
- 27.Ἀπολυτίκια.
- 28.Δέησις-Ἐκτενής.
- 29.Πληρωτικά.
- 30.Ἀπόλυσις.

ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΟΡΘΡΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΝΟΡΙΑΙΣ

1. -----
2. Ὁ κυρίως Ὁρθρος ἀρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ·
Δόξα τῇ ἀγία καὶ ὁμοουσίῳ... Πρόκειται γιὰ ἀρχαία
ἐναρκτήριο εὐλογία.
3. Εἰρηνικὰ ἢ Μεγάλη Συναπτὴ.
4. Θεὸς Κύριος ἢ τὸ Ἀλληλουῖα.
5. -----
6. Ὑμνολογικὰ καθίσματα.
7. Ἀναβαθμοί.
8. Προκείμενον.
9. Εὐαγγέλιον τοῦ Ὁρθρου.
- 10.Ν' Ψαλμός.
11. ΜΟΝΟ Η Α' & Η Γ' ὨΔΗ
- 12.Τὰ μετὰ τὴν γ' Ὠδὴν καθίσματα (Μεσώδια).
- 13.Μικρὰ Συναπτὴ. Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός.
- 14.Κοντάκιον, Οἶκος, ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ ΔΕΝ ΛΕΓΕΤΑΙ

15. Μετά τὴν στ' ὠδὴν Μικρὰ Συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις. Σὺ γὰρ εἶ ὁ βασιλεύς.

16. Καταβασίεις.

17. Θ' Ὄδη.

18. -----

19. -----

20. -----

21. Ἐξαποστειλάρια.

22. Αἶνοι καὶ Στιχηρά.

ΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΔΕΝ

ΛΕΓΟΝΤΑΙ

23. Δοξαστικὸν τῶν Αἰνῶν καὶ τὸ Θεοτοκίον.

24. Δοξολογία.

25. Ἀπόστιχα τοῦ Ὁρθρου.

26. Τρισάγιον.

27. Ἀπολυτίκια.

28. Δέησις-Ἐκτενής.

ΜΥΣΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

29. Πληρωτικά.

ΜΥΣΤΙΚΗ

ΑΝΑΓΝΩΣΗ

30. Ἀπόλυσις.

ΜΥΣΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΟΡΘΡΟΥ

(πηγή: Σύστημα Τυπικοῦ, Πρωτ. Κων/νου Παπαγιάννη).

1. Βασιλική Ἀκολουθία.

Ἡ Βασιλική ἀκολουθία προστέθηκε στὴν ἀκολουθία μεταγενέστερα καὶ κατ' ἀρχὰς μόνον στὰ βασιλικά μοναστήρια.

➤ «*Εὐλογητὸς ὁ Θεός...*».

➤ «*Βασιλεῦ Οὐράνιε...*» (λέγεται ἐφ' ὅσον δὲν προηγήθηκε ἡ ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ, εἰδάλλως παραλείπεται).

Αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία παράδοση δὲν ὑπῆρχε στὴν ἑναρξη τοῦ Ὁρθρου, καθότι ἡ ὅλη ἀκολουθία ἦτο ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ. Ἐνας ἀκόμη λόγος ἦταν ὅτι ἡ ὅλη ἀκολουθία ἐλέγετο «ἐν τοῖς κελλίοις», κατ' ἰδίαν, εἴτε διότι τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὀρθρου μέχρι τῆς στιχολογίας τοῦ ψαλτηρίου ἀνῆκε στὴν ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ, ἐφόσον ἀκόμη δὲν εἶχε διαμορφωθεῖ σὲ ἀκολουθία τὸ νεώτερο Μεσονυκτικό.

- **Δεῦτε προσκυνήσωμεν.**
- **Ψαλμοί:** ιθ' (=19) & κ' (=20). Κατ' αὐτοὺς γίνεται θυμίασις ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Τὸ θυμίαμα αὐτὸ δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως σχέση μὲ τοὺς βασιλικοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ γίνεται γιὰ λόγους προπαρασκευαστικοὺς κατὰ τὴν ἑναρξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὀρθρου.
- **Τρισάγιον.**
- **Τροπάρια:** Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου.
- **Δόξα Πατρί,** Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ.
- **Καὶ νῦν,** Προστασία φοβερά.
- **Δέησις.** Σήμερον ἀντὶ τῶν βασιλέων μνημονεύεται ὁ ἐπίσκοπος ἢ μητροπολίτης.

Τῶν Ψαλμῶν κατὰ μὲν τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν προτάσσεται τὸ τρισάγιον, τὸ Κύριε, ἐλέησον ιβ', τὸ Δόξα καὶ νῦν καὶ τὸ Δεῦτε προσκυνήσωμεν.

*Στὶς μονῆς ἡ βασιλικὴ ἀκολουθία τελεῖται καθ' ἑκάστην, παραλείπεται δὲ μόνον κατὰ τὶς ἀγρυπνίες, κατὰ τὶς ὁποῖες μετὰ τὴν ἀνάγνωση, ἢ ὁποῖα γίνεται στὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἄρχεται ἀμέσως ὁ Ὁρθρος διὰ τοῦ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ» καὶ τοῦ ἑξαψάλμου.

*Παραλείπεται ἐπίσης ἡ Βασιλικὴ ἀκολουθία τῆ Δευτέρᾳ τῆς Α' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν καὶ κατὰ τὴν

Διακαινήσιμον εβδομάδα, καθ' ἣν καὶ ὁ ἐξάψαλμος παραλείπεται.

*Στὶς ἐνορίες ἢ Βασιλικὴ ἀκολουθία λέγεται ὁλόκληρος μόνον εἰς τὰς ἀκολουθίας τοῦ Μ. Κανόνος καὶ τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ὅταν αὐταὶ τελοῦνται μετ' Ὁρθρου, ἀπαραιτήτως δὲ εἰς τοὺς Ὁρθροὺς τῆς Μ. Δευτέρας, Μ. Τρίτης, Μ. Τετάρτης καὶ Μ. Παρασκευῆς, ἤτοι εἰς τὰς ἀκολουθίας τοῦ Νυμφίου καὶ τῶν ἁγίων Παθῶν.

Συνήθως σήμερα ἐκ τῆς Βασιλικῆς ἀκολουθίας στὶς ἐνορίες λέγεται μέρος αὐτῆς, ἤτοι:

Εὐλογητός.

Τρισάγιον.

Τροπάρια· Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου κτλ.

Δέησις.

Ὁ ἀναγνώστης· Ἐν ὀνόματι Κυρίου εὐλόγησον, πάτερ.

Ὁ ἱερεὺς· Δόξα τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ.

*Στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου προσετέθησαν μεταγενέστερα, ἰδιαίτερα στὸ ξεκίνημα τῆς ἀκολουθίας, ἢ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἀκολουθία, πὺν λείψανό της εἶναι τὰ τρία τροπάρια «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου...», «Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ...» καὶ «Προστασία φοβερὰ...» καθὼς καὶ ἡ συναπτὴ πὺν ἀκολουθεῖ. Ἡ καθ'αυτὸ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου ξεκινάει μὲ τὴν δοξολογικὴ ἐκφώνηση: «Δόξα τῇ ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ Τριάδι» καὶ ὁ λαὸς ἀπαντᾷ, σήμερα ὁ προεστῶς, μὲ τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» (Λουκ. 2, 14). Εἶναι ὁ ἀγγελικὸς ὕμνος πὺν ἀκούσθηκε τὴ νύκτα τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου μας καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἔγινε ἢ ἔναρξη τῆς νέας ἐν Χριστῷ ἡμέρας, καθότι ἔχει τὴν εὐλογία τοῦ νοητοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης. Τὸ δὲ ἀμέσως ἐπόμενο «Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου

ἀναγγελεῖ τὴν αἶνεσίν σου» (Ψαλμὸς 50) ἀποτελεῖ τὴν αἴτηση τοῦ κάθε ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπαραίτητη στὴ ζωὴ του θεία βοήθεια.

2. Ὁ κυρίως Ὁρθρος ἄρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ
- «**Δόξα τῇ ἀγία καὶ ὁμοουσίῳ...**» Πρόκειται γιὰ ἀρχαία ἐναρκτήριο εὐλογία.

Προτάσσεται τό· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ... ἐκ γ' καὶ τό·

«Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις...» ἐκ β'.

**Στὰ παλαιότερα χειρόγραφα ὁ ὀρθρος ἄρχεται διὰ τοῦ Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ, ὅπως αὐτὸ γίνεται μέχρι σήμερον στὶς ἀγρυπνίες.*

- **Ἑξάψαλμος** (ψαλμοὶ γ', λζ', ξβ', πζ', ρβ' καὶ ρμβ'). Σὲ παλαιότερες ἐποχὲς ὁ ἑξάψαλμος ἐψαλμωδεῖτο ἢ ἀπηγγέλλετο ὑφ' ὅλων τῶν μοναχῶν. Σήμερα ἀναγιγνώσκεται ὑπὸ τοῦ προεστῶτος ἢ τοῦ ταχθέντος μοναχοῦ, εἰς δὲ τὰς ἐνορίας ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ ψάλτου ἢ ἄλλου τινός.

**Οἱ τρεῖς ψαλμοὶ πρῶτα, εἶτα λέγει· «Δόξα, καὶ νῦν. Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα· δόξα σοι, ὁ Θεός, ἐκ γ'. Κύριε, ἐλέησον γ'. Δόξα, καὶ νῦν». Καὶ ἀναγινώσκει τοὺς λοιποὺς ψαλμούς, μεθ' οὓς λέγει· «Δόξα, καὶ νῦν. Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα· δόξα σοι, ὁ Θεός, ἐκ γ'». Μετὰ δὲ τὸ τρίτον· «Ἡ ἐλπίς ἡμῶν, Κύριε, δόξα σοι».*

**Ἀναγινωσκομένου τοῦ ἑξαψάλμου ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει μυστικῶς τὰς εὐχὰς τοῦ Ὁρθρου ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης· μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τριῶν πρώτων ψαλμῶν ἐξελθὼν διὰ τῆς βορείας πύλης ἔρχεται ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ καὶ συνεχίζει ἐκεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν εὐχῶν· μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν αὐτῶν ἀσπάζεται τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς νοτίας πύλης εἰς τὸ Ἱερόν. Αἱ ἐπισημασθεῖς εὐχαὶ προέρχονται, ὡς καὶ*

αί εὐχαὶ τοῦ λυχνικοῦ, τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἐκ τῆς ἀντιστοίχου ἀσματικῆς ἀκολουθίας. Αἱ ὀκτῶ πρῶται, ὡς ἐκ τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις ἐπιγραφῶν καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καταφαίνεται, εἶναι αἱ εὐχαὶ τῶν ἀντιφώνων τοῦ ἀσματικοῦ ὄρθρου, ἢ θ' ἢ εὐχή τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ὄρθρου, ἢ ι' ἢ εὐχή τοῦ ν' ψαλμοῦ, ἢ ια' τῶν αἰνῶν καὶ ἢ ιβ' τῆς δοξολογίας. Ἐξ αὐτῶν μόνον αἱ ἑπτὰ δύνανται νὰ εὔρουν θέσιν εἰς τὴν μοναχικὴν ἀκολουθίαν πρὸ τῶν ἀντιστοίχων ἐκφωνήσεων, ὡς ἢ α' μετὰ τὸν ἐξάψαλμον, ἢ γ' μετὰ τὸ πρῶτον κάθισμα, ἢ β' μετὰ τὸν πολυέλεον, ἢ ι' μετὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἢ ε' μετὰ τὴν γ' ὠδὴν τῶν κανόνων, ἢ στ' μετὰ τὴν στ' ὠδὴν καὶ ἢ ια' πρὸ τῶν αἰνῶν. Ἡ συγκέντρωσις αὐτῶν εἰς τὸν ἐξάψαλμον δεικνύει ἀκριβῶς τὴν ἀδυναμίαν πρὸς ἐναρμόνισιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τοῦ μοναχικοῦ ὄρθρου, παρὰ τὰς γενομένας ἀποπείρας, ὡς ἐκ διαφόρων χειρογράφων καταφαίνεται (π.χ. Σινᾶ 973, Πάτμου 105). Παλαιότερον, ὅτε ὁ ἐξάψαλμος ἐψάλλετο, αἱ εὐχαὶ ἀνεγινώσκοντο κατὰ τὸν ἕκτον ἢ ἀπὸ τοῦ πέμπτου, ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ τετάρτου ψαλμοῦ αὐτοῦ. Σήμερον, ἐπειδὴ ὁ χρόνος δὲν ἐπαρκεῖ, ἢ ἀνάγνωσις τῶν εὐχῶν ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐξαψάλμου, συνεχίζεται δὲ ἔξω τοῦ βήματος, εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν, ἀπὸ τοῦ τετάρτου ψαλμοῦ.

*Ὁ Ἑξάψαλμος οὐδέποτε παραλείπεται πλὴν τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάδος καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ Πάσχα, ὅτε ἀντ' αὐτοῦ ψάλλεται τὸ Χριστὸς Ἀνέστη μετὰ τῶν στίχων αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸ λέγονται τὰ εἰρηνικά.

Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός θὰ σημειώσῃ: «προσευχῆς μὲν ἅπαντες πεπληρωμένοι καὶ κατανύξεως καὶ τῆς τοῦ βίου ταλαιπωρίας ἐπιεικῶς καταστενάζοντες, ἔχοντες δέ τι καὶ τῷ καιρῷ πρόσφορον».

3. [Εἰρηνικά ἢ Μεγάλη Συναπτὴ.](#)

4. Θεὸς Κύριος ἢ τὸ Ἀλληλούϊα.

Μετὰ τὰ εἰρηνικὰ ψάλλεται τετράκις εἰς τὸν ἦχον τοῦ μετ' αὐτοῦ ψαλησομένου ἀπολυτικίου τό· «Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» (Ψαλμ. ριζ' 26-27).

Ψάλλεται δὲ τὸ μὲν α' ἄνευ στίχου, τῶν δὲ λοιπῶν προτάσσονται οἱ ἐξῆς στίχοι:

Τοῦ β': «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ» (Ψαλμ. ριζ' 1).

Τοῦ γ': «Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς» (Ψαλμ. ριζ' 10).

Τοῦ δ': «Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν» (ριζ' 23).

Ἀκολουθῶς ψάλλονται τὰ ὠρισμένα κατὰ περίπτωσιν ἀπολυτικά. Τοῦ προτελευταίου ἀπολυτικίου προτάσσεται τό· «Δόξα Πατρί», τοῦ δὲ τελευταίου τό· «Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ». Κατὰ τὰς νηστησίμους ἡμέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἀντὶ τοῦ «Θεὸς Κύριος» ψάλλεται τό· «Ἀλληλούϊα» τετράκις ἀνά γ' εἰς τὸν ἦχον τῆς ἐβδομάδος μετὰ τῶν ἐξῆς στίχων:

Τοῦ α': «Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἠσ. κστ' 9).

Τοῦ β': «Δικαιοσύνην μάθετε οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἠσ. κστ' 9).

Τοῦ γ': «Ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαίδευτον καὶ νῦν πῦρ τοὺς ὑπεναντίους ἔδεται» (Ἠσ. κστ' 11).

Τοῦ δ': «Πρόσθεσ αὐτοῖς κακά, Κύριε, πρόσθεσ αὐτοῖς κακά τοῖς ἐνδόξοις τῆς γῆς» (Ἠσ. κστ' 15).

*Τὸ Ἀλληλούϊα μετὰ τῶν Τριαδικῶν ὕμνων ψάλλεται καὶ τῇ Τετάρτῃ καὶ τῇ Παρασκευῇ τῆς Τυρινῆς. Φυσικὰ, στὰ μοναστήρια τὸ Ἀλληλούϊα καὶ οἱ Τριαδικοὶ ὕμνοι λέγονται

καὶ κατὰ τὰς νηστείας τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐκάστην Δευτέραν, Τετάρτην καὶ Παρασκευήν.

*Τὸ Ἀλληλούϊα ψάλλεται ἐπίσης καθ' ὅλην τὴν Μ. Ἑβδομάδα (πλὴν τοῦ Μ. Σαββάτου), μεθ' ὅ ἀντὶ τῶν Τριαδικῶν ὕμνων ψάλλεται τό· Ἴδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἢ τό· Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταί.

*Κατὰ τὰ Σάββατα ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ (ἐκτὸς τῶν προεορτιῶν καὶ μεθεόρτων ἡμερῶν), ἐὰν ὁ τυχὼν ἅγιος δὲν ἔχει δοξαστικόν, ψάλλεται τὸ Ἀλληλούϊα εἰς ἦχον β', ἅπαξ ἄνευ στίχου καὶ τρεῖς μετὰ τῶν ἐπομένων στίχων:

Τοῦ β': Μακάριοι, οὓς ἐξελέξω καὶ προσελάβου, Κύριε (Ψαλμ. ξδ' 5).

Τοῦ γ': Αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐν ἀγαθοῖς ἀυλισθήσονται (Ψαλμ. κδ' 13).

Τοῦ δ': Καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν εἰς γενεάν καὶ γενεάν (Ψαλμ. ρλδ' 13).

Μετὰ δὲ τὸ Ἀλληλούϊα ψάλλονται τὰ τροπάρια· Ἀπόστολοι, μάρτυρες καὶ προφῆται. Δόξα Πατρί, Μνήσθητι, Κύριε, ὡς ἀγαθὸς τῶν δούλων σου, Καὶ νῦν, Μήτηρ ἁγία ἢ τοῦ ἀφράστου φωτός.

*Ὅμοίως ψάλλεται τὸ Ἀλληλούϊα καὶ κατὰ τὰ Σάββατα τῶν ψυχῶν, ἀλλ' εἰς ἦχον πλ. δ', καὶ μετ' αὐτὸ τὸ ἀπολυτίκιον· Ὁ βάθει σοφίας καὶ τὸ Θεοτοκίον· Σὲ καὶ τεῖχος καὶ λιμένα ἔχομεν.

5. Στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου.

Σήμερα στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς στιχολογία Ψαλτηρίου δὲν γίνεται, ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὸ Θεὸς Κύριος καὶ τὰ ἀπολυτίκια γίνεται μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις « Ὅτι σὸν τὸ κράτος...», καὶ ψάλλονται ἐν συνεχείᾳ τὰ ὕμνολογικὰ καθίσματα τῶν δύο ἢ τριῶν στιχολογιῶν.

Κατὰ δὲ τὰς Κυριακὰς μετὰ τὰ Καθίσματα ψάλλονται τὰ ἀναστάσιμα Εὐλογητάρια καὶ γίνεται ἡ μετ' αὐτὰ μικρὰ συναπτὴ, μεθ' ἣν ἀναγινώσκεται ἡ ὑπακοή. Εἶναι σημαντικό νὰ σημειώσουμε ὅτι τὰ ψαλτήρια δὲν διαβάζονταν στὶς ἐνορίες ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἁγίου Συμεῶν ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.

Στὸν Ὅρθρο στιχολογοῦνται καθ' ἐκάστην δύο ἢ τρία καθίσματα τοῦ Ψαλτηρίου συμφώνως πρὸς τὴν τάξιν στιχολογίας.

Μετὰ τὸ Θεὸς Κύριος καὶ τὰ ἀπολυτικά ἀναγινώσκεται τὸ πρῶτον τῶν ἐνδιατάκτων καθισμάτων κατὰ τὴν καθ' ἡμέραν τάξιν (βλ. ὀπισθεν τοῦ Ψαλτηρίου). Ἀκολουθῶς γίνεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις: «Ὅτι σὸν τὸ κράτος...», μεθ' ἣν ψάλλονται τὰ καθίσματα τῆς α' στιχολογίας. Εἶτα ἀναγινώσκεται τὸ δεύτερον τῶν ἐνδιατάκτων καθισμάτων, γίνεται καὶ πάλιν μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις: «Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόφρων...», καὶ ψάλλονται τὰ καθίσματα τῆς β' στιχολογίας. Τέλος ἀναγινώσκεται τὸ τρίτον τῶν ἐνδιατάκτων καθισμάτων (ἐὰν προβλέπεται τρίτη στιχολογία), γίνεται μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις: «Ὅτι ἠυλόγηταί σου τὸ ὄνομα...», καὶ ψάλλονται τὰ καθίσματα τῆς γ' στιχολογίας.

*Ἐὰν ἐν καθημερινῇ, καθ' ἣν προβλέπεται στιχολογία τριῶν καθισμάτων, τύχη ἅγιος ἔχων ὑμνολογικὰ καθίσματα διὰ δύο μόνον στιχολογίας, στιχολογοῦνται ἐν τῷ Ὅρθρῳ δύο καθίσματα Ψαλτηρίου, τὸ δὲ τρίτον στιχολογεῖται εἰς τὸν Ἑσπερινὸν ἀντὶ τοῦ ἐνδιατάκτου ιη' καθίσματος. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ κατὰ τὰς προεορτίους καὶ

μεθεόρτους ἡμέρας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν.

*Κατὰ τὰς Κυριακὰς ὡς τρίτον κάθισμα στιχολογεῖται ὁ Ἄνωμος (τὸ ιζ' κάθισμα), μετ' αὐτὸν δὲ ψάλλονται τὰ ἀναστάσιμα Εὐλογητάρια. Εἶτα γίνεται μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις· «Ὅτι ηὐλόγηταί σου τὸ ὄνομα...», καὶ ἀναγινώσκεται ἀντὶ καθίσματος ἢ ὑπακοῆ τοῦ ἤχου.

*Κατὰ τὰς δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισήμως ἑορταζομένων ἁγίων ἀντὶ τρίτου καθίσματος ψάλλεται ὁ πολυέλεος, ἥτοι οἱ ψαλμοὶ ρλδ' καὶ ρλε' καὶ ἐκλογή ψαλμικῶν στίχων καταλλήλων δι' ἐκάστην ἑορτὴν. Κατὰ τὰς θεομητορικὰς ἑορτὰς ἀντὶ ἐκλογῆς ψάλλονται στίχοι ἐκ τοῦ μδ' ψαλμοῦ, κατὰ δὲ τὰς Κυριακὰς τῆς Ἀπόκρεω καὶ τῆς Τυρινῆς ὁ ρλστ' ψαλμός.

*Ἐὰν ἐν Κυριακῇ τύχη ἑορτὴ θεομητορικὴ ἢ ἐπισήμου ἁγίου, ἀντὶ τοῦ Ἀνώμου ψάλλεται ὁ πολυέλεος καὶ μετ' αὐτὸν τὰ ἀναστάσιμα Εὐλογητάρια. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Περιτομῆς τοῦ Κυρίου καὶ τὴν Κυριακὴν τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.

6. Ὑμνολογικὰ καθίσματα.

Μεθ' ἕκαστον κάθισμα τοῦ Ψαλτηρίου ψάλλονται τροπάρια καλούμενα ἐπίσης καθίσματα. Εἰς τὰς ἐνορίας σήμερον, καταλιμπανομένης τῆς στιχολογίας, τὰ ὑμνολογικὰ καθίσματα ψάλλονται ἐν συνεχείᾳ. Κατὰ τὰς Κυριακὰς μεθ' ἐκάστην τῶν δύο πρώτων στιχολογιῶν ψάλλονται ἐκ τῆς Ὀκτωήχου τὰ ἀναστάσιμα καθίσματα μετὰ τῶν θεοτοκίων αὐτῶν· ἀντὶ τοῦ θεοτοκίου ὅμως τῆς α' στιχολογίας ψάλλεται τὸ θεοτοκίον τοῦ ἀπολυτικίου τοῦ ἤχου τῆς Κυριακῆς, ἐὰν δὲν ἐψάλη εἰς τὸ Θεὸς Κύριος·

μετὰ δὲ τὸν Ἄμωμον καὶ τὰ Εὐλογητάρια ἀναγινώσκειται ἀντὶ καθίσματος ἢ ὑπακοῆ τοῦ ἤχου.

7. Ἀναβαθμοί.
8. Προκείμενον.
9. Εὐαγγέλιον τοῦ Ὁρθρου.
10. Ν' Ψαλμός.
11. 9 Ὁδές καὶ οἱ Κανόνες.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς...» (κατὰ δὲ τὰς καθημερινὰς εὐθὺς μετὰ τὸν ν' ψαλμόν) κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν στιχολογοῦνται αἱ ἐν τῷ Ὁρολογίῳ ἐννέα ὠδαὶ καὶ μετ' αὐτῶν ψάλλονται οἱ κανόνες. Ἡ ἀρχαία αὕτη τάξις τηρεῖται σήμερον μόνον ἐν ταῖς μοναῖς. Ἐν ταῖς ἐνορίαῖς αἱ ὠδαὶ ἀναγινώσκονται μόνον κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν πλήν τῆς θ', ἣτις στιχολογεῖται καθ' ἡμέραν, κατὰ δὲ τὸ λοιπὸν διάστημα τοῦ ἔτους ψάλλονται μόνον οἱ κανόνες.

Γιὰ τοὺς κανόνες ἀκολουθεῖται τὸ σήμερον ἰσχύον ἐν Ἀγίῳ Ὁρει σύστημα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μὲν τὸ ἀρχικόν, ἀλλὰ τὸ πλησιέστερον πρὸς αὐτό. Ψάλλεται δηλ. δις ἐν τῇ ἀρχῇ ἐκάστης ὠδῆς ὁ εἰρμός, εἶτα στιχολογεῖται ἡ βιβλικὴ ὠδὴ παρεμβαλλομένων τῶν τροπαρίων τῶν κανόνων εἰς τοὺς πρώτους καὶ εἰς τοὺς τελευταίους στίχους τῶν ὠδῶν. Οἱ πλεονάζοντες ἐνδιάμεσοι στίχοι παραλείπονται σήμερον. Ἐκάστη ὠδὴ κατακλείεται διὰ τοῦ «Δόξα Πατρὶ...» καὶ τοῦ «Καὶ νῦν...», εἰς τὰ ὁποῖα παρεμβάλλονται τὰ δύο τελευταῖα τροπάρια ἐκάστης ὠδῆς τοῦ κανόνος. Ἡ ὅλη ὠδὴ ἐπισφραγίζεται διὰ τῆς ψαλμωδίας τῆς καταβασίας αὐτῆς. Εἰς τὴν ἐνοριακὴν προᾶξιν αἱ βιβλικαὶ ὠδαὶ καὶ οἱ κανόνες ἔχουν ὑποστῆ ἱκανὴν φθοράν. Κατ' ἀρχὰς παρελείφθη ἡ στιχολογία τῶν ὠδῶν καὶ τὰ τροπάρια τῶν κανόνων ἐψάλλοντο ἄνευ στίχων μετὰ προψαλμάτων ἀναλόγων πρὸς τὸ εἶδος τῶν

τροπαρίων («Υπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς», «Ἄγιοι τοῦ Θεοῦ, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν» κτλ.). Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ κατὰ θεωρίαν κρατοῦν. Ἐν τῇ πράξει παραλείπεται μέγα μέρος τῶν κανόνων, πλὴν συνήθως τῆς α' καὶ γ' ὠδῆς, αἱ δὲ καταβασίαι ψάλλονται ὅλαι ὁμοῦ μετὰ τὸ κοντάκιον καὶ πρὸ τῆς στιχολογίας τῆς ὠδῆς τῆς Θεοτόκου.

12. Τὰ μετὰ τὴν γ' Ὁδὴν καθίσματα (Μεσώδια). Γίνεται πρωτίστως μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις: «Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν...».

13. Κοντάκιον, Οἶκος, Συναξάριον.

Σήμερον στίς ἐνορίες παραλείπεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Συναξαρίου γιὰ λόγους συντομεύσεως, ἀναγινώσκεται μόνον ἡ ἐπιγραφή αὐτῶν μὲ τὴν ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων τῶν ἁγίων, μετὰ ἢ ἄνευ τῶν ἱαμβικῶν στίχων.

*Ὅταν ἐν Κυριακῇ συμπύπτη θεομητορικὴ ἑορτὴ, ἀναγινώσκεται αὐτῆς τὸ κοντάκιον καὶ ὁ οἶκος μετὰ τὴν στ' ὠδὴν, ἐνῶ τὰ ἀναστάσιμα ἀναγινώσκονται μετὰ τὴν γ' ὠδὴν πρὸ τῶν καθισμάτων. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ καθ' ὅλας τὰς Κυριακὰς τοῦ Τριωδίου (πλὴν τῆς Β', Δ' καὶ Ε' τῶν Νηστειῶν), τὰς Κυριακὰς τῶν Προπατόρων, πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν, τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Δ' καὶ Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ κατὰ τὰς μνήμας τῶν ἐπισήμως ἐορταζομένων ἁγίων. Καθ' ὅλας ἐπίσης τὰς Κυριακὰς τοῦ Πεντηκοσταρίου ἀναγινώσκονται μετὰ τὴν στ' ὠδὴν τὰ κοντάκια καὶ οἱ οἴκοι τῶν Κυριακῶν τούτων, χωρὶς ὅμως νὰ προαναγινώσκονται καὶ τὰ ἀναστάσιμα, πλὴν τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πάντων, καθ' ἣν ἀναγινώσκονται καὶ ταῦτα μετὰ τὴν γ' ὠδὴν.

*Κατὰ τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς καὶ τὰς ἐν καθημερινῇ θεομητορικὰς καὶ μνήμας ἁγίων ἀναγινώσκονται τὰ οἰκεῖα κοντάκια μετὰ τῶν οἴκων. Ὅταν τὸ Μηναιῖον δὲν

ἔχη κοντάκιον, ἀναγινώσκεται τὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν ἐν τῷ Ὁρολογίῳ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν Τυπικῶν, κατὰ δὲ τὰς καθημερινὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τὸ μαρτυρικὸν τῆς ἡμέρας.

*Σημειωτέον ὅτι τὸ συναξάριον τῆς ἡμέρας οὐδέποτε παραλείπεται ἢ μετατίθεται. Κατὰ δὲ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου, τὰς τῶν Πατέρων τῆς Δ' καὶ Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὰς τῶν Προπατόρων, πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν ἀναγινώσκεται πρῶτον τὸ Συναξάριον τῆς ἡμέρας ἄνευ τοῦ συνήθους ἐπισφραγίσματος «Ταῖς αὐτῶν ἀγίαις πρεσβείαις...», εἶτα τὸ τῆς Κυριακῆς ἢ τῆς ἑορτῆς μετὰ τοῦ οἰκείου ἐπισφραγίσματος.

14. Καταβασίεις.

*Καταβασίαι καλοῦνται οἱ εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ὠδῆς ἢ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κανόνων ψαλλόμενοι εἰρμοί, εἰς ἕξ ἐκάστης ὠδῆς. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ἣτις τηρεῖται μέχρι σήμερον ἐν ταῖς μοναῖς, αἱ καταβασίαι ψάλλονται κεχωρισμένως, ἥτοι ἐκάστη εἰς τὸ τέλος τῆς οἰκείας ὠδῆς ὡς ἐπισφράγις αὐτῆς. Ἐν ταῖς ἐνορίαις ὅμως ἡ τάξις αὕτη τηρεῖται μόνον κατὰ τὴν Μ. Ἑβδομάδα καὶ τὴν Διακαινήσιμον, ὅτε ψάλλονται ὁλόκληροι οἱ κανόνες. Κατὰ τὸ λοιπὸν διάστημα τοῦ ἔτους αἱ καταβασίαι ἀπὸ α' ἕως η' ὠδῆς ψάλλονται ὅλοι ὁμοῦ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κανόνων ἢ συνηθέστερον εὐθὺς μετὰ τὸ συναξάριον· ἡ καταβασία ὅμως τῆς θ' ὠδῆς ψάλλεται πάντοτε εἰς τὴν κανονικὴν θέσιν αὐτῆς.

*Ὡς καταβασίαι ψάλλονται κατὰ περιόδους ὠρισμένας οἱ εἰρμοὶ τῶν κανόνων τῶν πλησιεστέρων δεσποτικῶν ἢ θεομητορικῶν ἑορτῶν. Ψάλλονται δὲ καταβασίαι οὐχὶ καθ' ἐκάστην, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς

καὶ καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος καὶ τῆς Διακαινησίμου. Κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους ψάλλονται εἰς τὰς οἰκείας θέσεις οἱ εἰρμοὶ τῶν ὠδῶν γ', στ', η' καὶ θ' τοῦ τελευταίου τῶν κανόνων τῆς ἡμέρας.

15. Θ' Ὠδή.

*Ἡ ὠδή τῆς Θεοτόκου «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον...» στιχολογεῖται καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μεθ' ἑκάστον δὲ στίχον αὐτῆς ψάλλεται ὡς ἐφύμνιον ὁ εἶρμος «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ». Μετὰ τὴν ὠδὴν ταύτην κανονικῶς πρέπει νὰ ψάλλωνται τὰ τροπάρια τῆς θ' ὠδῆς τῶν κανόνων τῆς ἡμέρας καὶ ἐν τέλει ἡ καταβασία ἢ ὁ εἶρμος τῆς θ' ὠδῆς τοῦ τελευταίου κανόνος. Χάριν συντομίας ὅμως παραλείπονται τὰ τροπάρια καὶ ψάλλεται μόνον ἡ καταβασία ἢ ὁ εἶρμος τοῦ τελευταίου κανόνος.

*Ἡ Τιμιωτέρα, ἐὰν μὲν πρόκηται νὰ ψαλοῦν τὰ τροπάρια τῶν κανόνων, ψάλλεται εἰς τὸν ἦχον τοῦ α' κανόνος· ἐὰν ὅμως τὰ τροπάρια παραλείπωνται, ψάλλεται εἰς τὸν ἦχον τῆς καταβασίας ἢ τοῦ εἰρμοῦ, ὅστις θὰ ψαλῆ ὡς ἐπισφράγισμα αὐτῆς.

*Κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, τηρουμένην καὶ σήμερον εἰς τινὰς μονὰς, ἡ Τιμιωτέρα ψάλλεται πάντοτε εἰς ἦχον πλ. β', διότι εἶναι ὁ εἶρμος τῆς θ' ὠδῆς τοῦ τριωδίου τῆς Μ. Παρασκευῆς, τοῦ ὁποίου ἦχος εἶναι ὁ πλ. β'.

*Ἡ Τιμιωτέρα δὲν στιχολογεῖται, ἀλλὰ ψάλλονται μόνον τὰ τροπάρια τῆς θ' ὠδῆς μετὰ τῶν μεγαλυναρίων αὐτῶν, ἐὰν ὑπάρχουν, ἢ μετὰ τοῦ καταλλήλου στίχου κατὰ τὰς ἑξῆς ἡμέρας:

Α'. Κατὰ τὰς μεγάλας δεσποτικὰς ἑορτάς, ἐν οἰαδήποτε ἡμέρᾳ καὶ ἂν τύχουν, καὶ κατὰ τὰς θεομητορικὰς ἐν καθημερινῇ.

Β'. Κατὰ τὰς ἐν καθημερινῇ ἀποδόσεις τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν.

Γ'. Καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος καὶ τῆς Διακαινησίμου, κατὰ τὰς μετὰ τὸ Πάσχα Κυριακὰς καὶ κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Πάσχα.

*Κατὰ δὲ τὰς ἐν Κυριακῇ θεομητορικὰς ἑορτάς καὶ ἀποδόσεις δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν κανονικῶς πρέπει νὰ στιχολογεῖται πρῶτον ἡ Τιμιωτέρα καὶ ἔπειτα νὰ ψάλλεται ἡ θ' ὠδὴ τοῦ ἀναστασίμου κανόνος καὶ τῶν κανόνων τῆς ἑορτῆς. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐν οἰαδήποτε ἡμέρᾳ.

*Ψαλλομένης τῆς θ' ὠδῆς ὁ διάκονος (ἢ ἐλλείψει τοιούτου ὁ ἱερεύς) θυμιᾷ ὅλον τὸν ναόν, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἑσπερινῷ.

16. Ἐξαποστειλάρια.

Συνήθως εἶναι δύο. Ἐν τῶν ἀγίων καὶ ἐν τῆς Θεοτόκου. Ὑπάρχουν ὁμως περιπτώσεις ἀκολουθιῶν ποὺ τὰ ἔξαποστειλάρια εἶναι τρία, δύο τῶν ἀγίων καὶ ἐν τῆς Θεοτόκου.

17. Αἶνοι καὶ Στιχηρά.

Στοὺς αἶνους ὑπάρχουν καὶ στίχοι ποὺ ψάλλονται ἀντιφωνικά. Στὶς ἐνορίες παραλείπονται οἱ στίχοι, πλὴν τῶν δύο πρῶτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰς τοὺς ὁποίους παρεμβάλλονται τὰ στιχηρὰ τῶν αἶνων.

18. Δοξαστικὸν τῶν Αἶνων καὶ τὸ Θεοτοκίον.

19. Δοξολογία.

20. Ἀπόστιχα τοῦ Ὁρθρου.

21. Τρισάγιον.

22. Απολυτικά.

23. Δεήσις-Έκτενής.

Ἡ ἐκτενής ἔχει καὶ εὐχή: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν ἐκτενῆ ταύτην ἱκεσίαν...», τὴν ὁποῖαν ἐκτὸς τῶν ἱερέων στίς ἐνορίες δὲν ἀκούει κανεῖς, καθότι λέγεται μυστικῶς κατὰ τὴν ὥραν τῆς Δοξολογίας.

24. Πληρωτικά.

25. Απόλυσις.

Καὶ φυσικὰ στίς ἐνορίες δὲν ἐπισυνάπτεται καμμία Ὁρα, ὡς τηρεῖται ἡ τάξις τῆς ἀναγνώσεως τῆς α' Ὁρας συναπτὰ μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου στὰ μοναστήρια.

Ἡ θεολογία τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς δύο βασικοὺς σταθμοὺς τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἔγερση, τὸ ξύπνημα. Ὁ ἄλλος σταθμὸς εἶναι ὁ ὕπνος, ἡ ἀνάπαυλα καὶ ἡ ξεκούραση. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς καλὸ λίαν δημιουργημὰ τοῦ Θεοῦ, αἰσθάνεται μονίμως ἀνήμπορος νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν καθημερινή του ἡμέρα δίχως τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πὺ πιστεύει καὶ εἶναι βαπτισμένο μέλος τῆς ἐκκλησίας.

Τὸ πρῶτο πὺ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος νὰ πράξει μόλις ξυπνήσει ἀπὸ τὸν ὕπνο εἶναι ἡ **δοξολογικὴ εὐχαριστία** πρὸς τὸν Θεὸ πὺ τὸν ἀξιώνει νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ τὴν κοίτη του. Ὑπῆρχε περίπτωση ὁ ὕπνος τῆς προτεραιίας νὰ συνεχιζόταν ἔσαεῖ, ὅποτε ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐκοιμᾶτο τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου. Ὁ πιστὸς ἄνθρωπος, γιὰ νὰ τὸν διαχωρίσουμε ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἶναι ἐκεῖνος πὺ ξεκινάει ἀμέσως μετὰ τὴν ἔγερσή του μὲ αἰνέσεις, προσκυνήματα καὶ ἐπικλήσεις τοῦ ἁγίου ὀνόματος

τοῦ Θεοῦ. Σημειώνει ὁ ἀείμνηστος δάσκαλος τῆς Λειτουργικῆς Ἰωάννης Φουντούλης σχετικά: «Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὸ θέμα της εἶναι μιὰ δοξολογία καὶ εὐχαριστία πρὸς τὸν Δημιουργὸ Θεό, Αὐτὸν ποὺ παρέχει ὅλα τὰ ἀγαθὰ Του στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀξίωσε τὰ πλάσματά Του νὰ περάσουν τὴν νύκτα καὶ νὰ δοῦν πάλι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Τὸ φῶς τὸ αἰσθητό, ποὺ φωτίζει τὸν κόσμον, ποὺ εἶναι ὅμως εἰκόνα καὶ τύπος τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἐπεφάνη μέσα στὰ σκότη καὶ ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές μας τὸν φωτισμὸ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας Του. Χαιρετίζουν δηλ. οἱ πιστοὶ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ζωοδότου ἡλίου καὶ δοξάζουν τὸν κτίστη του, ἀλλὰ στὴν φυσικὴ αὐτὴ εἰκόνα βλέπουν τὸν ἀληθινὸ ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, ποὺ ἀνέτειλε ἀπὸ τοὺς παρθενικοὺς κόλπους τῆς Θεοτόκου γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι καὶ δέησις. Δέησις γιὰ τὴν εὐλογία τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μας, ποὺ θὰ ἀρχίσουν σὲ λίγο, καὶ γιὰ τὴν καθοδήγησιν τῶν διαβημάτων μας. «Παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα τοῦ ἀνθρώπου κατευθύνονται» (Ψαλμ. 36, 23) κατὰ τὴ Γραφή. Ἄν ὅλα ρυθμισθοῦν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸ καὶ εὐάρεστο καὶ τέλειον, καὶ ἡ ἡμέρα περάσει ἐν Θεῷ, ἀγία, εἰρηνικὴ καὶ ἀναμάρτητος, θὰ εἶναι τύπος τῆς αἰωνίας ἐκείνης καὶ ἀτελευτήτου ἡμέρας τοῦ μέλλοντος, ποὺ δὲν θὰ γνωρίσει νύκτα, τῆς ἡμέρας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τῆς «ὀγδοάδος τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», ὅπως τὴν ὀνομάζουν οἱ Πατέρες»¹³.

Αὐτὴ ἡ πράξις, ποὺ καθίσταται εὐλογημένη **προσευχτικὴ συνήθεια**, τελεῖται ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἔγερση, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Ἡ **μνήμη τοῦ Θεοῦ** δὲν εἶναι μόνον γιὰ κάποιες συγκεκριμένες ὥρες τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ γίνεται κάτι παρόμοιο μὲ ἐκεῖνο τῆς ἀναπνοῆς.

¹³ Φουντούλη Ἰ., Λογικὴ Λατρεία, σ. 228-229.

«Μνημονευτέον Θεοῦ μᾶλλον, ἢ ἀναπνευστέον» σημειώνει πολὺ ἐμφαντικὰ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Παρακαλεῖ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀξιῶναι ὥστε καθημερινὰ ἐγρηγορημένος ἀπὸ τὸν φυσικὸ ὕπνο νὰ ἔχει τὴν ἀγάπη καὶ τὸ φόβο, δηλ. τὸν σεβασμὸ πρὸς Αὐτόν, ὥστε νὰ τὸν λατρεύει ἀδιαλείπτως, νὰ τὸν ὑμνεῖ, νὰ τὸν προσκυνᾷ γιὰ τὴν ἀνεκδιήγητη ἀγαθότητά Του. Προσεύχεται ὁ ἄνθρωπος πὺ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ νὰ τοῦ στείλει ἀπὸ τὸν οὐράνιο Θρόνο, πίστη ἀκαταίσχυνη, ἐλπίδα βεβαία καὶ ἀγάπη ἀνυπόκριτη.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ προσευχητικὴ κατάσταση εἶναι μιὰ πορεία πὺ κατακτᾶται πρωτίστως μὲ τὴν **εὐαγγελικὴ πορεία** μέσα ἀπὸ τὴν **κατανόηση τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ**. Τὸ Εὐαγγελικῶς πορεύεσθαι εἶναι μιὰ συνεχῆς πρόκληση γιὰ κάθε Χριστιανό καὶ δὴ Ὁρθόδοξο. Καλοὶ ἄνθρωποι πιθανὸν ὑπάρχουν πολλοί. Συνειδητοὶ καὶ γνήσιοι χριστιανοὶ πὺ ἐφαρμόζουν κατὰ γράμμα τὸ Εὐαγγέλιο, δυστυχῶς εἶναι λίγοι. Δὲν θὰ μπορούσε λοιπὸν ὁ συντάκτης τῶν εὐχῶν τοῦ Ὁρθρου νὰ παραβλέψει αὐτὴν τὴν σωτήρια διάσταση τῆς πορείας τοῦ κάθε βαπτισμένου ἀνθρώπου πὺ εἶναι ἡ τήρηση τοῦ Εὐαγγελίου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ ὀρθρου συμπεριλαμβάνει ἀπαραιτήτως εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα. Εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὀρθρου τῆς Κυριακῆς, ὑπάρχει τὸ Ἐωθινὸν Εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀκολουθία ὀρθρου καθημερινῶν ἡμερῶν ὑπάρχουν Ἀποστολικὸ καὶ Εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα. Ἄρα ἡ ποιμένησα Ἐκκλησία δὲν σταματᾷ νὰ κηρύσσει σὲ κάθε περίπτωση στὰ πιστὰ καὶ φιλακόλουθα παιδιὰ τῆς καὶ διὰ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, τὸ εὐαγγελικῶς πορεύεσθαι. Αὐτὴ ἡ εὐαγγελικὴ πορεία προϋποθέτει γιὰ τὸν κάθε πιστὸ τρία πράγματα: α) πιστὴ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, β) προσπάθεια καθημερινὴ γιὰ καταπάτηση ὅλων τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν,

καί γ) πνευματική πορεία καὶ κοινωνία μετὰ πιστῶν συνοδοιπόρων, συνανθρώπων, ὁμοϊδεατῶν στὴν πίστη καὶ στὴν λατρεία.

Ὁ πιστὸς καὶ ἀγωνιζόμενος ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ζητάει μονίμως ἀπὸ τὸν ἐν Τριάδι Θεὸ τὴν **συγχώρηση**. Μιὰ συγχώρηση ἐκ βαθέων γιὰ ὅσα ἁμαρτήματα ἔπραξε καὶ πράττει. Γιὰ τὰ ἀκούσια καὶ τὰ ἐκούσια ἁμαρτήματα.

Τέλος, κύριο αἶτημα τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ **εἰρήνη**, ὄχι μόνον γιὰ τὴν τοπικὴ κοινωνία στὴν ὁποία ζεῖ, ἀλλὰ γιὰ μιὰ παγκόσμια εἰρήνη. Αἶτημα προσευχῆς γιὰ εἰρήνη σχέσεων μεταξὺ τῶν ἱερέων, τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, προκειμένου νὰ ἀγιασθεῖ ὁλόκληρη ἡ κληρονομία.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθοῦ ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης

Στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθοῦ ἀνοίγονται οἱ πύλες τοῦ ναοῦ, ἐννοεῖ τις ὑφασμάτινες πύλες τοῦ νάρθηκα. Ὁ Ἡγούμενος περνᾷ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἀπὸ τὴν δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸ θυσιαστήριον. Εὐθὺς ἀμέσως λέγεται ὁ Τρισάγιος ὕμνος, μιὰ ἀρχαία προσευχή πού συντάχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Πατέρες. Αὐτὴ ἡ προσευχή ἀναφέρεται στὴν Ἁγία Τριάδα, στὸ τρισσὸν τῶν ὑποστάσεων καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως καὶ δυνάμεως τῆς Τριάδος. Μετὰ τὸ Τρισάγιον ὁ ἱερεὺς θυμιᾷ τὸν ναὸν καὶ ὅλους ὅσους παρευρίσκονται ἐν αὐτῷ. Κι αὐτὸ γιὰ τὰ πάντα ἐν τῷ ναῷ εἶναι ἀγιασμένα, τὰ μὲν τιμῶν ὡς θεῖα καὶ τοὺς παρευρισκομένους γιὰ νὰ τοὺς ἀγιάσει. Κι αὐτὸ γίνεται ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον, ἀπὸ τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων. Καὶ

δὲν εἶναι ἀπλὸ θυμίαμα, ἀλλὰ προσφορὰ θυμιάματος σφραγισμένου καὶ ἁγιασμένου καὶ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ προσφερομένου, προκειμένου νὰ καταπέμψει τὴν Χάρη τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Ἄρα κάθε φορὰ πὺ γίνεται θυμίαμα στὸ ναὸ λαμβάνουμε ὅλοι οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι τὴν Χάρη τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ μας. Ὁ ἅγιος Συμεών, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης τονίζει ὅτι κανεὶς ἐκ τῶν ἱερέων δὲν πρέπει νὰ ἀμελεῖ νὰ θυμιάζει. Ὁ ἱερεὺς ὀφείλει τάχιστα νὰ θυμιάσει ὅλον τὸν ναὸν καὶ τὰ ἔξω τοῦ ναοῦ, ὥστε στὸ τέλος τοῦ Τρισαγίου, δηλ. τοῦ Πάτερ ἡμῶν, νὰ εἰσέλθει τὶς Πύλες καὶ νὰ σταυρώσει μὲ τὸ θυμιατὸ ἐκφωνώντας τό: «Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία...».

Κατόπιν ὁ ἱερεὺς-ἐφημέριος θυμιάζει τὸν Καθηγούμενον γιὰ δευτέρη φορὰ, ἀποδίδοντας σ' αὐτὸν τὴν τιμὴν, ὡς εἰς τόπον Χριστοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς ἱερὲς εἰκόνες τοῦ τέμπλου στὸ μέσον τοῦ ναοῦ. Ὅταν εἰσέλθει στὸ ἅγιον Βῆμα θυμιά τὸ θυσιαστήριον, ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἰστάμενος μπροστὰ στὸν Ἅγιο Θρόνον καὶ τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ ἔξω ἰστάμενοι λέγουν τό: Εὐλόγησον Πάτερ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ μετ' εὐλαβείας καὶ πόθου τό: «Δόξα τῇ ἁγία καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ καὶ παντοδυνάμῳ Τριάδι, πάντοτε» δοξολογώντας τὸν αἴτιον τῶν πάντων.

Ὁ λαὸς ἀπαντᾷ μὲ τὸ Ἀμήν, τὸ ὁποῖον εἶναι βεβαιωτικὸ καὶ ἀντὶ τοῦ ναί, ἐνῶ ὅλοι σιγοῦν καὶ λέγεται τρεῖς φορὲς τό: Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἀγγελικῆς δοξολογίας γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Ἀκολουθοῦν οἱ ἕξι (6) ψαλμοὶ καὶ ὁ ἱερεὺς ἀναφέρει τὶς ἐωθινὲς εὐχές, ὡς μεσίτης τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν καθότι ἡ ἱερωσύνη ἀπαντᾷ τὰ τελειῶ.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἑξαψάλμου ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ τὰ Εἰρηνικά, προσευχόμενος διὰ πάντας. Οἱ δὲ διακονοῦντες, σήμερα ὀνομάζονται ἐκκλησιάρχες ἢ ἐκκλησιαστικοί, ἀνάβουν ὅλα τὰ φῶτα. Αὐτὸ συμβολίζει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ποὺ περιλάμπει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἀκολουθῶς ψάλλεται μετὰ μέλους τό· «Θεὸς Κύριος», τὸ ὁποῖον ψάλλεται κατὰ μίμησιν τῶν δοξολογούντων ἀγγέλων. Καὶ ἀκολουθῶς, ἐὰν εἶναι ἑορτὴ, ψάλλονται τὰ τῆς ἑορτῆς τροπάρια, ἐνῶ ἐὰν εἶναι μνήμη ἀγίου, ψάλλονται τὰ τοῦ ἀγίου.

Κατὰ τὴν νύκτα τελεῖται ὁ ὄρθρος, γιὰτι καὶ ὁ Σωτῆρας Χριστὸς γεννήθηκε τὴν νύκτα, γιὰ νὰ δώσει, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη Ἡσαΐα, σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ ζοῦσαν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ τὸ μέγα φῶς.

Ἀκολουθεῖ ἡ τοῦ ψαλτῆρος στιχολογία. Καὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν τριῶν (3) ψαλμῶν γίνεται δοξολογία μετὰ τὸ Ἀλληλούϊα, γεγονός ποὺ φανερῶνει τὴν δοξολογία τῆς Ἁγίας Τριάδος μὲ τὸ Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ τὴν σάρκωση τοῦ Λόγου μὲ τὸ Ἀλληλούϊα.

Ἀκολουθοῦν ἀναγνώσεις ἱερῶν λόγων σχετικῶν μὲ τὴν διδασκαλία τοῦ μυστηρίου καὶ σχετικῶν ἐγκωμιαστικῶν λόγων τῶν ἑορταζομένων ἀγίων.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἱερῶν λόγων ἀκολουθεῖ ὁ Πολυέλεος. Πρόκειται γιὰ ἕναν ἐπινίκιο ὕμνο, ὁ ὁποῖος ἐξιστορεῖ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ. Ὅπως γιὰ παράδειγμα τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν πλάνη τῶν ψυχῶν μας καὶ τὴν διάβαση ἀπὸ τὴν ζωὴ τῆς ἁμαρτίας στὴν ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἔξοδο τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ποὺ ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς ἀποστασίας τους ἀπὸ τὸν Θεόν, σκλαβώθηκαν καὶ κατόπιν πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα,

ἀφήνοντας τὴν αἰχμαλωσία τῶν Αἰγυπτίων, ζῶντας ἐλεύθερα τὴν νέα ζωὴ μὲ τὸ Θεό.

Μετὰ τὸν Πολυέλεο ψάλλονται καὶ ἄλλοι ὕμνοι ποὺ ὀνομάζονται Ἐκλογαί, δηλαδή ὕμνοι ποὺ ἀρμόζουν στὶς ἐορτὲς τῶν Ἁγίων καὶ ἀποτελοῦν ἐξυμνήσεις τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κηρύσσεται τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἀκολουθοῦν οἱ Ὠδὲς τοῦ Κανόνος. Πρόκειται περὶ τῶν ἐννέα (9) βιβλικῶν Ὠδῶν ποὺ ἔψαλλαν οἱ Ἅγιοι Προφῆτες.

Ἡ 1^η Ὠδὴ εἶναι ἡ τῆς Μαριάμ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ Ἰσραήλ.

Ἡ 2^η Ὠδὴ εἶναι ἡ τοῦ Μωϋσέως μετὰ τὴν διάβαση τῆς ἐρήμου.

Ἡ 3^η Ὠδὴ εἶναι ἡ τῆς Ἄννης μετὰ τὴν τῆς στειρώσεως λύσιν καὶ τὸν ἱερὸν καρπὸν τοῦ Σαμουήλ εὐχαριστήριος προσευχὴ εἰς προτύπωσιν τῆς στειρευούσης πρότερον Ἐκκλησίας. Καὶ γεωργησάσης κατ' ἐπαγγελίαν, καὶ τεκούσης ὕστερον ἱερεῖς τε ὡς τὸν Σαμουήλ, καὶ διὰ ἱερέων βασιλεῖς ὡς τὸν Δαβίδ, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, τοὺς Ἀποστόλους καὶ Ἱεράρχας, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς Χριστιανοὺς βασιλεῖς.

Ἡ 4^η Ὠδὴ εἶναι ἡ τοῦ Ἀββακούμ, ποὺ εἶδε τὸν Θεὸν ἐκ Θαιμᾶν ἐξ ὄρους ἐρχόμενον κατασκίου, δηλ. ἐξ Ἀνατολῶν τὸν ἄδυτον Ἥλιον, Χριστὸν ἐκ Παρθένου.

Ἡ 5^η Ὠδὴ εἶναι ἡ τοῦ Ἡσαΐου, ὁ ὁποῖος προανήγγειλεν τὸ τέρας· ὡς «Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τὸν Ἐμμανουήλ τέξεται» καὶ τὰ ὑπόλοιπα προανήγγειλε τὰ τοῦ Χριστοῦ ἀκόμη καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάσταση.

Ἡ 6^η Ὠδὴ εἶναι ἡ τοῦ Ἰωνᾶ, ὁ ὁποῖος ἐτάφη καὶ ἀνέστη τριήμερος ὡς ὁ ἴδιος παρέμεινε στὴν κοιλία τοῦ κήτους.

Ἡ 7^η Ὤδῆ εἶναι ἡ τῶν τριῶν παίδων μελωδία πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν βρισκόταν μέσα στὴν κάμινο καὶ δὲν καταφλέγονταν. Αὐτὸ φανερῶνει τὴν θεία ἐνσάρκωση.

Ἡ 8^η Ὤδῆ εἶναι ἡ δοξολογία πάσης τῆς κτίσεως πρὸς τὸν Θεὸν ποὺ Ἐκεῖνος δρόσιζε τοὺς τρεῖς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ καὶ προεικόνισε τὸν θεῖον βάπτισμα.

Ἡ 9^η Ὤδῆ εἶναι ἡ τοῦ Ζαχαρία προφητεία γιὰ τὴν γέννηση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ Πρόδρομος τῆς ἐπερχομένης Χάριτος.

Καὶ οἱ ἐννέα (9) Ὤδές, συμβολίζουν τὸ τρισσὸν τῆς ὑπερθέου Τριάδος, τὴν ὁποῖαν ἡ Ἐκκλησία καθημερινὰ στὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου ἐξυμνεῖ. Αὐτὲς οἱ Ὤδές ψάλλονται σὲ τρεῖς στάσεις.

Ἀκολουθοῦν τὰ τροπάρια ποὺ λέγονται Καθίσματα. Ὀνομάζονται ἔτσι, διότι κατὰ τὴν ψαλμωδία αὐτῶν δίδεται ἡ εὐκαιρία γιὰ μικρὰ ἀνάπαυση τῆς σαρκὸς ἐξ αἰτίας τῆς ὀρθοστασίας.

Μετὰ τὴν 6^η Ὤδῆ ἀκολουθεῖ ἡ αἴτηση ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Μετ' αὐτὴν ἔπεται τὸ τροπάριον ποὺ λέγεται Κοντάκιον, ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ συνεπτυγμένη εὐφημία τῆς ἐορτῆς, καὶ ὁ Οἶκος, ποὺ περιέχει ὅλους τοὺς λόγους τῆς ἐορτῆς ἢ τὸν βίο κάθε ἀγίου τῆς συγκεκριμένης ἡμέρας. Ἀκολουθεῖ τὸ Συναξάριον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ἐν περιλήψει τὸ περιεχόμενο τῆς ἐορτῆς ἢ τὴν ἐπιτομὴ τῶν βίων τῶν ἐορταζομένων Ἀγίων. Μετὰ τὴν 8^η Ὤδῆ καὶ πρὸ τῆς 9^{ης} Ὤδῆς ἐξυμνεῖται ἡ Παναγία Θεοτόκος, ἡ ὁποία ἔτεκε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ὁποῖα εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεείμ. Μετὰ τὴν 9^η Ὤδῆ ἐξυμνεῖται ἡ Ἁγία Τριάδα μετὰ τῶν Ἀγγέλων.

Ἔπονται τὰ Ἐξαποστειλάρια. Λέγονται ἔτσι τὰ τροπάρια αὐτὰ γιατί ὁμιλοῦν γιά τήν ἀποστολή τοῦ φωτός. Καί φυσικά ὡς Φωταγωγικὸν λέγεται πρὸ τῶν Αἰνῶν.

Ἀκολουθοῦν οἱ Αἶνοι. Πρόκειται περὶ ψαλμωδίας στίχων ψαλμῶν. Καί μετὰ τήν ψαλμωδία τῶν σχετικῶν ὕμνων ψάλλεται τὸ Δόξα καὶ Νῦν καὶ ἔπεται ἡ Δοξολογία. Μὲ Δοξολογία ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου καὶ μὲ Δοξολογία τελειώνει, μόνο πὸ στὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου ψάλλεται μετὰ μέλους καὶ πανηγυρικότερα, ὄχι μόνον ὡς ψαλμωδία τῶν ποιμένων, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν. Πολλές φράσεις τῆς Δοξολογίας προέρχονται ἀπὸ τὸν προφήτη Ἡσαΐα, τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὶς Ἐπιστολές τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ γενικὰ ἀπὸ τοὺς Προφήτες.

Τελευταῖα ψάλλεται ὁ Τρισάγιος ὕμνος, ὡς σύμβολο καὶ σφραγίδα ὅλων τῶν ὕμνων, καθότι ἀναφέρεται στὸν μόνον Τριαδικὸ Θεό, τὴν Παναγία Τριάδα.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἐκτενὴς δέηση ἀπὸ τὸν ἱερέα. Ἡ ἐκτενὴς δέηση ζητᾶ συνεχῶς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ἐλεηθεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του.

Μετὰ τὴν ἐκτενῆ δέηση ἀκολουθοῦν οἱ αἰτήσεις καὶ ἡ εὐχή τῆς κεφαλοκλισίας. Κατὰ τὴν εὐχή αὐτὴ κλίνουν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ ναῷ εὐρισκόμενοι τὰς κεφαλὰς των ἐν ἀπολύτῳ σιγῇ. Αὐτὸ συμβολίζει τὴν εὐλάβεια καὶ τὸν σεβασμὸ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ κλίση τῆς κεφαλῆς συμβολίζει τὴν δουλεία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν εὐχή τῆς κεφαλοκλισίας εὐχεται ζητώντας ἐξ ὀνόματος πάντων τὴν συγχώρηση γιά τὰ ἐκούσια καὶ ἀκούσια ἁμαρτήματα. Μετὰ τὸ πέρας τῆς εὐχῆς ἅπαντες κλῆρος καὶ λαὸς σηκώνουν τὰ κεφάλια τους, ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεὸν μετὰ εὐχαριστίας ἐκφωνώντας τὴν καταληκτικὴ εὐχή: «Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν..». Καὶ

τότε κάνει τὴν ἀπόλυση, λέγοντας πρῶτα τὸ «Σοφία» προκειμένου νὰ ἀκούσουν οἱ πιστοὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸ «Ὁ ὢν εὐλογητὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε». Αὐτὴ ἡ φράση προέρχεται ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Μωϋσέως. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου μὲ τὸ «Ὑπεραγία Θεοτόκε βοήθει ἡμῖν». Ἐπεται τὸ «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι», ὡς τελευταία δοξολογία τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τέλος ἀπολύει ὁ ἱερέας τὴν ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου, ὅπως ἔπραξε ὁ ἴδιος καὶ τὴν ἔναρξη τῆς ἀκολουθίας.

Ὁ Ἅγιος Συμεὼν σημειώνει ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ φεύγουν οἱ πιστοὶ πρὸ τῆς ἀπολύσεως τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου. Ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «Ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἐξουσία τινὶ τοὺς θείους ὕμνους καταλιπόντι πορεύεσθαι, ἀλλ' ἐνδόσει τοῦ ἱερέως. Διὰ τοῦτο ὡσπερ τῶν ὕμνων οὗτος ἀπήρξατο, καὶ τὸ τέλος οὗτός ἐστιν ὁ ἀποδιδούς, καὶ ἐπισφραγίζων τὰ τῶν εὐχῶν»¹⁴.

Πρὸ τῆς τελευτῆς τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου ἀναφέρει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης τὴν ἀναγκαία καὶ ὀφειλετικὴ μνημόνευση τῶν προαπελθόντων κτιτόρων καὶ πατέρων κι αὐτὸ εἶναι τόσο ἀναγκαῖο καὶ ἐπιβεβλημένο «ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμεῖς, καὶ σὺν αὐτοῖς ταχθησόμεθα· καὶ ὁ Σωτὴρ ὡσπερ ὑπὲρ ζώντων, καὶ ὑπὲρ τεθνεώτων πέπονθε καὶ τέθνηκε. Καὶ τοῖς μνημονευσόμενοις πλείστη ἐκ τούτου ἡ ὠφέλεια, καὶ τοῖς μνημονεύουσιν ἡμῖν»¹⁵.

Σύγχρονες προεκτάσεις τῆς ποιμαντικῆς θεολογίας τῆς ὁρθρινῆς προσευχῆς.

¹⁴ P.G. 155, 587BC.

¹⁵ P.G. 155, 587D.

Ἡ ποιμαντική καὶ κηρυκτικὴ ἀξιοποίηση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου θὰ λέγαμε ὅτι προϋποθέτει τὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὰ τελούμενά της. Ἡ λειτουργικὴ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι τελικά, ἐὰν τὸ αἶτημα γιὰ τὴ λειτουργικὴ ἀναγέννηση δὲν εἶναι αἶτημα γιὰ συνειδητὴ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν καθ' ὅλη τὴ χρονικὴ διάρκεια τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου, θὰ ἔχουμε ἐμφανίσεις πιστῶν, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει, τῶν περισσοτέρων, κατὰ τὸν καιρὸ μετὰ τὸν Χερουβικὸ ὕμνο. Ἄρα ἡ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν πρέπει νὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὴν συναίσθηση ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄρθρου ἀναφέρεται κυρίως στὸ γεγονός τῆς ἡμέρας, π.χ. στὴ μνήμη τοῦ Ἁγίου ἢ τῆς Ἁγίας ἢ τῆς συγκεκριμένης Δεσποτικῆς ἢ Θεομητορικῆς ἐορτῆς, θὰ πρέπει νὰ συναισθανθεῖ ὅτι γιὰ νὰ εἰσέλθει στὸ νόημα τῆς ὅλης ἀκολουθίας θὰ πρέπει πρωτίστως νὰ τὴν γνωρίζει καὶ νὰ τὴν κατανοεῖ.

Ἀκόμη ὀφείλει ἡ ποιμένουσα Ἐκκλησία μας νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι ἡ ὅλη τελετουργία της θὰ πρέπει νὰ λαμβάνει σοβαρὰ ὑπόψιν τὴν διάθεση τοῦ χρόνου τῶν ἐνοριτῶν της, ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἐνορίες, δηλ. τὴν ἐνοριακὴν πράξη, καὶ νὰ εἶναι καθ' ὅλα ἔτοιμη ἢ νὰ συνεχίσει μὲ λίγους πιστοὺς, ἢ νὰ συντομεύσει τὶς ἀκολουθίες της, ἢ νὰ δημιουργήσει κατηχητικὲς σχολές, ὅπου θὰ διδάσκεται ἡ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν της, λειτουργικά, τυπικὰ καὶ κατηχητικά, ἢ ἀκόμη νὰ προσέξει ἰδιαίτερος τὴν ἀπόδοση τῶν ὄσων διαβάζονται καὶ ψάλλονται ἐν τῇ πράξει. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι σήμερα θὰ πρέπει οἱ πιστοὶ μας νὰ γνωρίζουν, δυστυχῶς παρῆλθαν τὰ περασμένα ὠραῖα χρόνια ποὺ οἱ πιστοὶ διέθεταν περισσότερο ἀπὸ τὸν χρόνο τους στὶς ἀκολουθίες, ὅτι μιὰ συνέπεια στὸ χρόνο τελέσεως τῶν ἀκολουθιῶν της θὰ ἦταν μιὰ καλὴ εὐκαιρία γιὰ νὰ συμμετέχουν περισσότεροι πιστοὶ ἀπ' ὅσο συμβαίνει σήμερα. Ἡ ψαλμωδία, τὰ μικρόφωνα καὶ ὀτιδήποτε

δύναται νὰ τρέψει τοὺς πιστοὺς σὲ φυγή, καλὸν θὰ ἦτο νὰ λαμβάνονται ὑπόψιν, ἰδιαιτέρως τῶν διοικούντων ποιμένων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ποικιλία τῶν ὕμνων, τροπαρίων, συναξαρίων (καλὸν θὰ ἦτο μὲ τις νεώτερες σύντομες ἐκδόσεις συναξαριστικῶν κειμένων, ἀπαλλαγμένων ἀπὸ ὑπερβολές καὶ βερμπαλισμοὺς νὰ ξαναέμπαιναν μέσα στὴ λατρεία), ἐξαποστειλαρίων, ψαλμῶν, αἴνων, δοξαστικῶν, θεοδοκιῶν, δοξολογίας κ. ἄ. δύναται νὰ ἀποτελέσει μιὰ καλὴ εὐκαιρία λειτουργικῆς ἀγωγῆς καὶ κατηχήσεως πρὸς τοὺς πιστοὺς μας. Δεδομένου ὅτι σήμερα ὁ πιστὸς λαὸς μας παραμένει ἀκατήχητος σὲ πολλὰ πράγματα, ὅπως θεολογία, ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, δογματικὴ, ἐκεῖνο ποὺ περισσότερο ἀπουσιάζει σήμερα ὅσο ποτὲ ἄλλοτε εἶναι ἡ λειτουργικὴ ἀγωγή. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ταπεινὰ προτείνω σὲ κάθε Μητρόπολη, καὶ εἰ δυνατόν σὲ κάθε ἐνορία, νὰ καλλιεργηθεῖ ἐκ μέρους τῶν ποιμένων τὸ λειτουργικὸ κήρυγμα, ἡ μύηση στὴ λατρεία καὶ τῶν τελουμένων ἐν τῷ ναῷ μὲ λειτουργικὰ σεμινάρια καὶ διαλέξεις.

Πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι γενικὰ οἱ ἱερὲς ἀκολουθίες δὲν γίνονται μόνο γιὰ τὴν δόξα καὶ τὸν αἶνο τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ καὶ γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων Του, ἀλλὰ ἀποβλέπουν στὴν οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἱεροῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖο ἀνύστακτη πρέπει νὰ εἶναι ἡ ποιμαντικὴ μας μέριμνα καὶ φροντίδα¹⁶.

¹⁶ Φουντούλη Ἰ., Τελετουργικὰ Θέματα, τ. Α', ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, σ. 132.

ΟΡΘΟΣ ΚΥΡΙΑΚΩΝ

1. Ἐναρξη. Εὐλογητός.
2. Τρισάγιον.
3. Τροπάρια: Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου.
Δόξα Πατρί. Ὁ ὑψωθεῖς.
Καὶ νῦν. Προστασία φοβερά.
4. Ἐκτενής.
5. Δόξα τῇ Ἀγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ.
6. Ἐξάψαλμός-12 Εὐχές.
7. Εἰρηνικά.
8. Θεὸς Κύριος + Ἀπολυτικά.
9. Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι σὸν τὸν κράτος.
10. Καθίσματα ἤχου. Ἀναστάσιμα Εὐλογητάρια.
11. Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι ἠυλόγηταί σου.
12. Ὑπακοὴ τοῦ ἤχου.
13. Ἀναβαθμοί.
14. Ἐωθινὸν Εὐαγγέλιον.
15. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· Ὅτι ἅγιος εἶ, ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν
ἀγίοις ἐπαναπαύη.
16. Πᾶσα πνοή.
17. Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι.
18. Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι.
19. Ν' Ψαλμός.
20. Σῶσον ὁ Θεός, τὸν λαόν σου... Ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς.
21. Κανόνες α' + γ' Ὡδές.
22. Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν.
23. Μεσώδια Καθίσματα.
24. Κανόνες δ' + στ' Ὡδές.
25. Μικρὰ Συναπτὴ· Σὺ γὰρ εἶ ὁ βασιλεύς.
26. Ἀναστάσιμο Κοντάκιο + Οἶκος + Συναξάριον.
27. Καταβασίεις.

- 28.Κανόνες ζ' + η' Ὠδές.
- 29.Τὴν Θεοτόκον καὶ μητέρα τοῦ φωτός. Θυμίαμα.
- 30.Καταβασία θ' Ὠδῆς.
- 31.Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι σὲ αἰνοῦσι.
- 32.Ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν.
- 33.Ἐξαποστειλάριον.
- 34.Αἶνοι. Ἀναστάσιμα Στιχηρά.
- 35.Δοξαστικόν. Τὸ Ἑωθινόν.
- 36.Καὶ νῦν. Ὑπερευλογημένη.
- 37.Μεγάλη Δοξολογία.
- 38.Ἀναστάσιμο Τροπάριον· Σήμερον σωτηρία ἢ Ἀναστάς ἐκ τοῦ μνήματος.
- 39.Ἐκτενῆς Δέησις.
- 40.Πληρωτικά.
- 41.Εὐχὴ κεφαλοκλισίας.
- 42.-----
- 43.-----
- 44.-----
- 45.-----
- 46.Ἀπόλυσις.

ΟΡΘΟΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩΝ

1. Ἐναρξη. Εὐλογητός.
2. Τρισάγιον.
3. Τροπάρια: Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου.
Δόξα Πατρί. Ὁ ὑψωθεὶς.
Καὶ νῦν. Προστασία φοβερά.
4. Ἐκτενῆς.
5. Δόξα τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ.
6. Ἐξάψαλμός-12 Εὐχές.

7. Ειρηνικά.
8. Θεὸς Κύριος + Ἀπολυτίκια.
9. Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι σὸν τὸν κράτος.
10. Καθίσματα τῆς ἡμέρας.
- 11.-----
- 12.-----
- 13.-----
- 14.-----
- 15.-----
- 16.-----
- 17.-----
- 18.-----
19. Ν' Ψαλμός.
- 20.-----
21. Κανόνες τῆς Ὀκτωήχου-Παρακλητικῆς + Μηναίου.
22. Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν.
23. Μεσώδια Καθίσματα.
24. Κανόνες δ' + στ' Ὠδές.
25. Μικρὰ Συναπτὴ· Σὺ γὰρ εἶ ὁ βασιλεύς.
26. Ἀναστάσιμο Κοντάκιο + Οἶκος + Συναξάριον.
- 27.-----
28. Κανόνες ζ' + η' Ὠδές.
29. Τὴν Θεοτόκον καὶ μητέρα τοῦ φωτός. Θυμίαμα.
30. Εἰρμὸς τῆς θ' Ὠδῆς.
31. Μικρὰ Συναπτὴ· Ὅτι σὲ αἰνοῦσι.
- 32.-----
33. Ἐξαποστειλάρια τῆς ἡμέρας.
34. Αἴνοι. Ἀναστάσιμα Στιχηρά. Ἐὰν τὸ Μηναιὸν ἔχει στιχηρὰ διὰ τοὺς Αἴνους, ψάλλεται τὸ Πᾶσα πνοή. Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν στιχηρὰ γιὰ τοὺς Αἴνους, ἀναγινώσκονται χῦμα οἱ ψαλμοὶ (ποὺ σήμερα δὲν λέγονται) καὶ τὸ Σοὶ δόξα πρόπει.

35. Δοξαστικόν.
36. Θεοτοκίον.
37. Μεγάλη Δοξολογία, ἐὰν τὸ ὀρίζει τὸ Μηναιῖον, ἐὰν ὄχι διαβάζεται ἡ Δοξολογία χῦμα· Σοὶ δόξα πρέπει.
38. Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου*.
39. Ἐκτενῆς Δέησις.
40. Πληρωτικά.
41. Εὐχή κεφαλοκλισίας.
42. Ἀπόστιχα.
43. Ἄγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι.
44. Τρισάγιον.
45. Ἐκτενῆς· Ὅτι ἐλεήμων.
46. Ἀπόλυσις.

*Ἐὰν πρόκειται νὰ τελεσθεῖ Θεία Λειτουργία, ἡ Ἐκτενῆς καὶ ἡ Ἀπόλυση γίνονται νωρίτερα ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ μετὰ τὰ Ἀπολυτικά ἄρχεται ἡ Θεία Λειτουργία.

Ἐὰν δὲν τελεσθεῖ Θεία Λειτουργία, μετὰ τὰ Ἀπολυτικά Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Arranz M., L' office de la veillée nocturne dans l' Eglise grecque et dans l' Eglise russe, OCP, vol. 42 (1976), σ. 117-155, 402-425.

Γκατζιρούλη Νικοδήμου, Μητρ. Αττικής & Μεγαρίδος, Τὸ ὁδοιπορικὸ μιᾶς μοναχῆς, ἐκδ. Σπορά, Σειρὰ Νέο Στούδιο, Ἀθήνα 1989.

Διδαχή, VIII, ΒΕΠ, Β'.

Θ.Η.Ε., τ. 9.

Ἱερατικὸν Μικρὸν, ἐκδ. ἰ' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2005.

Κουκλίδου Κ. καὶ Φωκλίδου Ἰ., Ἀρχαῖα ἑλληνικά, ρωσικά καὶ γαλλικά τινὰ Ὀδοιπορικὰ ἢ Προσκυνητάρια τῆς Ἁγίας Γῆς, Ἱεροσόλυμα 1912.

Κουγιουμπζόγλου Γεωργίου, Πρωτ., Λατρευτικὸ Ἐγχειρίδιο, ἐκδ. α' Συναξάρι, Θεσσαλονίκη 1998.

Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός, Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, P.G. 160, 1176-1180.

Παπαγιάννη Κων/νου, Πρωτ., Σύστημα Τυπικοῦ, ἐκδ. Α' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2006.

Pitra I. B., S. R. E. Card. Juris Eccl. Graecorum Historia et Momumenta, Romae MD CCCLIV, I, σ. 220-221.

Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ΤΘ'-ΤΚΓ', P.G. 155, 561-588.

Τρεμπέλα, Π.Ν., Μικρὸν Εὐχολόγιον, τ. Β', Αἱ εὐχαὶ τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ, ἐκδ. Β' Σωτήρ, Ἀθήναι 1998.

Φουντούλη Ἰ., Κείμενα Λειτουργικῆς, τεῦχος Α' Ἀκολουθία τοῦ Νυχθημέρου, Θεσσαλονίκη 1985, Μοναχικὸς Ὅρθρος.

Φουντούλη Ἰ., Λειτουργικὴ Α', Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία, Θεσσαλονίκη 1993.

Φουντούλη Ἰ., Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικὰς ἀπορίας, τ. Γ', ἀριθμ. 202, 211 καὶ 270.....

Φουντούλη Ἰ., Λογικὴ Λατρεία, Σειρὰ Λογικὴ Λατρεία, ἀριθμ. 5, ἐκδ. Β' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1984.

Φουντούλη Ι.. Τελετουργικά Θέματα, τ. Α', έκδ. Α' Αποστολικής Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 2002.

Φουντούλη Ι., Τελετουργικά θέματα, τ. Γ', έκδ. Α' Αποστολικής Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήναι 2007.